

Universitetet
i Stavanger

DET HUMANISTISKE FAKULTET

MASTEROPPGAVE

Studieprogram:

Spesialpedagogikk - masterstudium

Vårsemesteret 2011

Åpen

Forfatter: Lene Torgersen

.....
(signatur forfatter)

Veileder: Ella Cosmovici Idsøe

Tittel på masteroppgaven: Betydningen opplevd vold har for barns egen utagering, og barnehagens rolle.

Engelsk tittel: The influence of domestic violence on children's own acting out, and the kindergarten's role.

Emneord:

Familielvold, tilknytning, traumer, aggresjon, barnehage

Sidetall: 74

+ **vedlegg/annet:** 3

Stavanger, 20.5.2011

dato/år

Innholdsfortegnelse

1. Innledning – Tema og bakgrunn for studien	3
1.1. Forskningsspørsmål	6
1.2. Studiens oppbygning	6
2. Teoridel	8
2.1. Familievold.....	8
2.2. Vold avler vold	11
2.3. Tilknytningsteori	12
2.3.1. Tilknytning og vold	15
2.3.2. Traumereaksjoner	16
2.4. Aggresjonsteori	20
2.4.1. Proaktiv aggresjon	21
2.4.2. Reaktiv aggresjon	22
2.5. Familievold og aggresjonsproblemer	24
2.6. Barnehagens rolle og posisjon i forhold til familievold	25
2.7. Bekymringsfull atferd som kjennetegner mishandlede barn	28
2.7.1. Tegn på at barnet er utsatt for fysisk vold.....	29
2.7.2. Tegn på at barnet er utsatt for psykisk vold.....	30
2.7.3. Tegn på at barnet er utsatt for seksuelle overgrep	31
2.8. Prosedyre for å håndtere mishandlede barn.....	32
2.9. Barn med aggresjonsproblemer i barnehagen.....	34
3. Forskning og metode	40
3.1. Innledning.....	40
3.2. Valg av metode.....	40
3.2.1. Kvalitativt forskningsdesign	40
3.2.2. Intervju som metode	41
3.3. Intervju og gjennomføring.....	42
3.3.1. Utvalg av informanter.....	42
3.3.2. Intervjuguide.....	43
3.3.3. Datainnsamling	44
3.3.4. Gjennomføring av intervjuene	44
3.3.5. Bearbeiding av data	45
3.3.6. Ethiske vurderinger.....	46
3.4. Validitet, reliabilitet og generalisering	47

3.4.1. Validitet	47
3.4.2. Reliabilitet.....	48
3.4.3. Generalisering.....	49
3.5. Mulige feilkilder	50
4. Presentasjon og drøfting av resultater	51
4.1. Innledning	51
4.2. Identifisering av voldsutsatte barn.....	51
4.3. Mulige konsekvenser av opplevd familievold.....	54
4.4. Aggresjon som forsvarsmekanisme.....	56
4.5. Barnehagens rolle	58
4.6. Spørsmål om erfaringer og tanker rundt temaet	62
5. Konklusjon.....	65
5.1. Videre forskning.....	69
6. Referanser	70
7. Vedlegg	75
7.1. NSD	
7.2. Informasjon til informantene	
7.3. Intervjuguide	

1. Innledning – Tema og bakgrunn for studien

Vold mot barn er et av Norges mest underkommuniserte samfunnsproblem. Titusener av barn utsettes for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt i løpet av oppveksten, og siden fenomenet ofte forbindes med tabu eller følelse av skyld og skam kan det ta lang tid før det oppdages og noen griper inn og hjelper barna. Dette er kritisk fordi det er vist at enhver form for vold, overgrep og krenkende handlinger kan gi svært uheldige konsekvenser for barns vekst, utvikling, helse og livskvalitet (www.reddbarna.no).

Holdningene til vold blant Norges befolkning har endret seg i takt med at det er bygd ut systemer og innført nye lover som skal beskytte barn. Vi har utviklet lover som skal hindre at barn utsettes for vold, og systemer som skal fange opp barn som blir utsatt og gi dem behandling. I 1972 ble Norge det andre landet i verden som vedtok en lov som forbyr all bruk av fysisk vold mot barn. FNs konvensjon om barns rettigheter slår i dag fast at staten skal beskytte barn mot fysisk eller psykisk avstraffelse, forsømmelse eller utnyttelse fra foreldre og andre omsorgspersoner, og mot alle former for seksuell utnyttelse og misbruk. For å verne barna skal staten sette i verk alle nødvendige tiltak, nasjonalt og internasjonalt (FNs konvensjon om barns rettigheter, 1991).

I Barnelova heter det om foreldreansvaret;

Barnet må ikkje bli utsett for vald eller på anna vis bli handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare. Dette gjeld òg når valden brukast som ledd i oppsedinga av barnet. Bruk av vald og skremmande eller plagsam framferd eller annan omsynslaus åtferd overfor barnet er forbode
(*Barnelova, 1981:§30.*)

Stortinget i Norge besluttet å endre paragraf 30 i Barnelova 9 april 2010, hvor det ble slått fast at det er forbudt å klapse til eller slå barn som en form for straff eller oppdragelse, fordi barn tar skade av det. For mange barn er likevel fysisk eller psykisk vold en del av hverdagen. Det er også mange barn som opplever seksuelt misbruk fra omsorgspersoner (www.barneombudet.no).

Til tross for at Norge er et av verdens rikeste og beste land å bo i, og at vi har lovverk som forbyr mishandling av barn, har volden økt med årene og blitt grovere. Norge har fortsatt en lang vei igjen før vi kan si at vi gjør et god nok jobb for barn som lider under oppveksten. Det at det ikke er politisk korrekt å slå sine barn er sannsynligvis årsaken til at temaet er et tabu i dagens samfunn. I Norge er familien privat, og det som skjer innenfor husets fire vegger blir ofte holdt mellom familiemedlemmene. Dette gjør at barn som utsettes for vold har vanskelig for å åpne seg, og går alene med et sinne, en redsel og vonde sår. Volden er skjult for omverdenen, men en stor del av hverdagen for mange barn (FNs konvensjon om barns rettigheter, 1991). Vold i familien benektes og hemmeligholdes i de aller fleste tilfeller hvor det skjer. Barna bærer med seg hemmeligheter som smerter og blir en tilleggsbelastning utover det traumet det er å oppleve vold (Heltne & Steinsvåg, 2011).

Det er gjennomført få omfangsundersøkelser om barn og familievold. Derfor er det vanskelig å vite nøyaktig hvor mange barn som lever med vold i hjemmet i Norge. NOVA utførte en selvrapporteringsstudie i 2007 om vold og overgrep mot barn og unge i Norge, som tok for seg 7033 avgangselever fra videregående skole. Elevene ble spurt om tre voldsformer fra egen oppvekst: fysisk vold, seksualisert vold og eksponering av vold mellom foreldre. I rapporten oppgav 8 % av elevene at de hadde blitt utsatt for minst ett tilfelle av fysisk vold fra en av foreldrene. 6 % oppgav at de hadde vært vitne til grov vold mellom foreldrene. Mens 2 % oppgav at de hadde blitt utsatt for en grov voldsepisode minst 10 ganger. Det vil si at 20 000 norske barn hadde vært utsatt for gjentatte voldsepisoder i hjemmet, og bare en mindre del av disse barna hadde fått hjelp eller snakket med noen om hendelsene. En begrensning med undersøkelsen er at den ikke fanger opp de barna som ikke fullfører videregående skole. Den gruppen inneholder sannsynligvis mange barn som har hatt en vanskelig oppvekst og som er under omsorg av barnevernet. En kan derfor anta at tallene er enda større enn hva denne studien kom frem til. Ungdommene rapporterte om økt risiko for depresjon som følge av vold fra mor eller far, mens grov vold fra far øker risikoen for at barn utvikler spiseforstyrrelser, angst og dissosiasjon. Grov vold fra mor øker derimot risikoen for selvmordsforsøk. Barn som er vitne til grov vold mellom foreldrene får en økt risiko for selvmordsforsøk, depresjon, angst og dissosiasjon. Disse funnene tyder på at en oppvekst som preges av vold kan føre til store psykologiske konsekvenser (Mossige & Stefansen, 1997).

Det er færre omfangsundersøkelser av spedbarn og småbarn utsatt for familievold enn av barn i skolealder. De undersøkelsene som er gjort tyder likevel på at det er barn under 5 år som rammes oftest, og av den groveste formen. Den alvorligste formen for omsorgssvikt som fører til tidlig død rammer flest barn under ett år. Helsetilsynet melder om at minst ni barn under 3 år dør av omsorgssvikt i Norge hvert år (Heltne & Steinsvåg, 2011).

Det er lite forskning om hvilke konsekvenser barn i barnehagealder får av å observere eller utsettes for vold selv. Forskingen som finnes indikerer likevel at det er de minste som tar størst skade fordi de er mer sårbare i den tiden grunnlaget for kroppens fysiske og følelsesmessige utvikling blir lagt. Utviklingsfasen til barn gjør dem spesielt sårbare for skader, som kan følge dem resten av livet. Barn som utsettes for vold er i en kontinuerlig frykt tilstand som kan gi skader på både kort og lang sikt (Heltne & Steinsvåg, 2011). Små barn som observerer vold har mer atferds- og sosiale problemer, posttraumatisk stress, problemer med å utvikle empati og lavere selvbilde. De barna som både observerer og selv blir utsatt tar enda mer skade enn de som er utsatt for en av tingene. Traumatiske opplevelser kan påføre skader som følger dem resten av livet. Det påvirker hvordan barnet utvikler seg, klarer seg på skolen, i arbeidslivet og sosialt (Huth-Bocks, Levendosky & Semel, 2001).

Avhengig av alder, utviklingsnivå og tilgang på beskyttelsesfaktorer – eller eventuelle belastninger i tillegg - har disse barna en økt risiko for å utvikle, angst, depresjon, symptomer på alvorlig traumatisering og PTSD, samt lærevansker og atferdsvansker. Det er barnevernet som skal avgjøre om et barn trenger hjelp og hvilke tiltak som eventuelt skal igangsettes. Men for å finne barna som lider, trenger de hjelp fra alle som møter dem og som har mulighet til å gi bekymringsmeldinger videre til barnevernet (www.barneombudet.no).

Vi trenger flere studier, og større fokus på voldsutsatte barn i Norge. Vold er et utbredt problem, og vi vet at barn får store skader. Derfor er det viktig at de som møter barn i hverdagen har kunnskap om konsekvenser av opplevd vold, hvordan en identifiserer barn som lever med vold og hvordan en best mulig kan hjelpe disse barna.

1.1.Forskningsspørsmål

Jeg har valgt å gjennomføre en studie av voldsutsatte barn som en del av mastergraden min i Spesialpedagogikk ved Senteret for Atferdsforskning, Universitetet i Stavanger. Prosjektet mitt handler om hvilken betydning opplevd familievold har for barns egen utagering, og hvilken rolle pedagoger i barnehagen har i situasjoner hvor de møter disse barna.

Oppgavens problemstilling er; *“Hvilken betydning har opplevd familievold for barns egen utagering, og hvordan bør barnehagepersonale forholde seg til voldsutsatte barn?”*

1.2.Studiens oppbygning

Studien blir presentert gjennom en teori-, metode-, resultat- og konklusjonsdel. Teoridelen vil starte med å definere begrepet familievold og gjøre rede for hva ulike teorier sier om sammenhengen mellom opplevd vold og barns egen utagering. Deretter vil jeg gjøre rede for hvordan barns tilknytning til nære omsorgspersoner og andre påvirkes, og kan endre barns væremåte. Likeledes vil jeg gjøre rede for ulike teorier om barns traumereaksjoner på vold, og hvordan traumatiske opplevelser kan påvirke barn. Jeg er spesielt opptatt av de barna som utvikler en aggressiv atferd, og har derfor ulike teorier om hva aggresjon er og hvordan familievold kan føre til at barn utvikler egen problematferd. Til slutt i teoridelen vil jeg presentere teorier og forskning som fokuserer på barnehagens rolle når en mistenker at et barn utsettes for omsorgssvikt, hva som kjennetegner bekymringsfull atferd hos mishandlede barn og hvordan en bør møte barn med aggresjonsproblemer i barnehagen.

I metoddelen vil jeg starte med å gjøre rede for valg av metode og teori om hva en kvalitativ studie er. Jeg vil gjøre nøye rede for innsamling av data, og hvordan intervjuene ble gjennomført. Deretter vil jeg gjøre rede for hvordan jeg bearbeidet innsamlet data, og drøfte etiske vurderinger knyttet til denne studien. Til slutt i metoddelen vil jeg drøfte studiens validitet, reliabilitet og generaliserbarhet, og gjøre rede for mulige feilkilder.

Studiens resultater vil bli fremstilt og drøftet gjennom en temasentrert analytisk tilnærming, hvor jeg har valgt å dele spørsmålene fra de ulike informantene inn i fire forskningstemaer.

Hvert forskningstema vil inneholde informantenes tanker rundt spørsmålene og bli drøftet opp mot teori.

I slutten av oppgaven kommer jeg med en konklusjon av studiens funn. Her vil det bli gjort rede for hva anerkjent teori, tidligere forskning og informantene sier om studiens problemstilling, og hva det bør forskes videre på innen dette temaet.

2. Teoridel

2.1.Familievold

Denne studien tar utgangspunkt i små barn som blir utsatt for vold i nære relasjoner. Jeg vil derfor definere begrepet familievold, og gjøre rede for ulike typer vold barn kan bli utsatt for.

Familievold kan forstås som en form for omsorgssvikt.

NOU (2009:8), sier at:

“Et grunnleggende trekk ved omsorgssvikt og overgrep er mangel på erkjennelse av og respekt for barnets behov, og prioritering av egne behov fremfor barnets. Her er det også tale om barn som har vært vitne til vold og seksuelle overgrep”.

Omsorgssvikt er når foreldre eller omsorgspersoner til et barn ikke gir den kjærligheten og omsorgen som barnet trenger for å kunne utvikle seg normalt. Mishandling er når foreldre eller andre omsorgspersoner som har ansvaret for et barn bruker vold eller makt med hensikt å skade, ødelegge eller gjøre barnet vondt (Bunkholdt, 2000). Omsorgssvikt kan forekomme på forskjellige måter, og føre til alvorlige konsekvenser på hver sin måte.

- *Passiv fysisk mishandling* er når omsorgspersonene ikke tilfredsstillter barnets fysiske behov. Det kan være vanskjøtsel som sterkt avvikende næring, manglende beskyttelse mot fysiske farer, manglende hygiene, og klær som ikke er tilpasset vær og temperatur.

- *Aktiv fysisk mishandling* er ulike former for vold rettet mot barnet som for eksempel slag, spark, brenning eller utsulting.

- *Passiv psykisk mishandling* handler om barn som får hemmet utvikling på grunn av grov understimulering, likegyldighet og mangel på konsekvens, forståelighet og forutsigbarhet i oppdragelsen.

- *Aktiv psykisk mishandling* er når barn opplever fiendtlige holdninger i form av nedvurderinger, latterliggjøring og/eller trusler om straff, fra omsorgspersonene (Heltne & Steinsvåg, 2011).

Når jeg snakker om vold i denne studien har jeg valgt å ta utgangspunkt i Per Isdal (2002 s36), sin anerkjente begrepsdefinisjon som sier at;

“Vold er enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får den personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil.”

Denne definisjonen beskriver vold som noe mer enn handlingen i seg selv. Hensikten bak volden og konsekvensene av handlingen (den utsatte ble redd, kontrollert, ydmyket eller nedverdiget), har også betydning for om en kan definere handlingen som vold. Det kan være vanskelig å se grensen for når vold går over til å bli systematisk mishandling, men kriteriet for å kalle noe for mishandling er når handlingene utgjør et mønster der voldelige hendelser skjer gjentatte ganger, og er rettet mot å krenke, underkue eller ødelegge et annet individ. Vold kan deles inn i underkategorier som utledes fra den generelle definisjonen: fysisk, psykisk, seksualisert og materiell vold (Isdal, 2002).

1. Når et barn utsettes for fysisk vold vil det si at noen har brukt en form for fysisk makt som påfører smerte, skader, skremmer og krenker slik at barnet påvirkes til å slutte å gjøre noe det vil, eller gjør noe mot sin vilje. Barn som utsettes for fysiske overgrep omfatter også unnlattelse av handling, når foreldrene for eksempel har manglende tilsyn til barnet (Killén, 1991).
2. Psykisk vold innebærer direkte trusler, indirekte trusler, kontrollerende atferd, isolerende atferd, degraderende og ydmykende atferd og utagerende sjalusi. Enhver måte å skade, skremme eller krenke på som ikke er direkte fysisk i sin natur, eller måter å styre eller dominere andre på ved hjelp av en bakenforliggende makt eller trussel, kan forstås som psykisk vold. Andre former for psykisk vold er barn som er vitne til vold mellom foreldre, og latent vold. Latent vold er når vold virker i kraft av sin mulighet. Et barn som lever i konstant frykt for nye overgrep kan for eksempel la hele tilværelsen bli styrt av strategier for å unngå ny vold. Muligheten for vold styrer atferden til barnet til å bli strategisk for å unngå vold. En slik overlevelsestrategi vil etter hvert utgjøre en kilde til destruktiv atferd og alvorlige psykiske vansker (Isdal, 2002).
3. Et barn som utsettes for seksuell vold opplever handlinger som er rettet inn mot barnets seksualitet. Handlingen kan påføre smerter og skader, og skremme eller krenke

barnet slik at det gjør noe mot sin vilje, eller slutter å gjøre noe det vil. Denne type vold er svært psykologisk nedbrytende fordi den rammer barnas mest sårbare og private side (Isdal, 2002). Omsorgspersonen bruker barnet til å dekke sine egne seksuelle behov, og engasjerer barn i seksuelle aktiviteter som de verken emosjonelt eller seksuelt er utviklingsmessig modne for. Barn er ikke i stand til å forstå eller ane rekkevidden av aktivitetene, og er derfor heller ikke i stand til å gi sitt samtykke (Killén, 1991).

4. Materiell vold mot barn er når den voldelige handlingen er rettet mot ting eller gjenstander. Det kan være at far kaster et glass i gulvet slik at det knuser og skremmer eller krenker barnet (Isdal, 2002).

Familievold kan oppleves ekstra vanskelig fordi de involverte har et nært forhold til hverandre, og det foreligger følelsesmessig involvering, gjensidige forpliktelser og ofte en form for avhengighet. Men hvilke konsekvenser, og graden av alvorlighet som et barn får når det utsettes for omsorgssvikt og mishandling påvirkes av flere faktorer. Eksempler på faktorer med innflytelse er hvor og når volden skjer, hvilken type vold en utsettes for, hvor utbredt volden er/har vært, hvilken situasjon volden skjer i, barnets alder, hvilken relasjon barnet har til voldsutøveren, hvilke kulturelle forhold en lever under, omgivelsenes kvalitet og reaksjoner, hvilket nettverk barnet er del i, hvordan tiden etter voldshendelsen blir, sammenfall i tid med andre hendelser, forhold i livet, osv. (Gewirtz & Edleson, 2004).

Barn beskyttes mot vold av Norske Lover fordi vi vet at barn som utsettes for overgrep som vold, mishandling, seksuell utnyttelse, incest eller omsorgssvikt, blir påført store skader, ydmykelse og krenkelse. Et overgrep mot barn er en sosial handling der en voksen krenker barnets personlige grenser. Verbale ytringer som trakassering, mobbing, grov utskjelling, systematisk plaging, ydmykelse og trusler mot barn, må også ses på som former for overgrep som skader. Selv om barnet ikke alltid har synlige sår på kroppen etter overgrepet kan skaden være av en mental karakter som ofte gir fysiske, psykiske og sosiale konsekvenser som angst, selvmordstanker, søvnvansker og sosial isolering (Dahl & Dalsegg, 2009). Foreldre som lever i frykt for at partneren utøver vold, kan også overføre sin egen engstelse og usikkerhet til barnet. Atmosfæren i hjemmet kan preges av anspenhet og engstelse for nye overgrep, som får barnet til å utvikle strategier for å unngå eller håndtere fare og skremmende erfaringer. Barn kan være indirekte vitne til vold selv om det ikke er til stede når vold oppstår mellom foreldrene. En kan høre volden og oppleve følgene av den ved å se ødelagte møbler, gråt og

sår. Det kan være like skremmende for et barn å være indirekte vitne som å være direkte til stede eller selv å bli utsatt for vold (Isdal, 2002).

Det finnes mange definisjoner på familievold. Noen er mer omfattende enn andre, men hovedpoengene i de fleste definisjonene om vold mot barn er at voksne utfører et mønster av handlinger som er i mot barnets vilje. Denne studien handler om å finne ut mer om hvilke konsekvenser barn får når de eksponeres for vold av sine nærmeste omsorgspersoner. For å finne svar på dette vil jeg ta utgangspunkt i Per Isdal sin definisjon fordi jeg mener det vil kunne gi et godt grunnlag til å forstå hvorfor noen barn som utsettes for en eller flere av de ovennevnte voldstypene, utvikler aggressive atferdsmønstre. Begrepene familievold, vold i familien og vold i nære relasjoner vil bli brukt litt om hverandre i teksten. Min bruk av disse begrepene omfatter barn som opplever vold mellom foreldre, vold fra en eller begge foreldrene rettet direkte mot barnet, eller seksuelt misbruk fra foreldre mot barn.

2.2.Vold avler vold

Barn som lever med vold i hjemmet viser ofte en aggressiv atferd mot andre mennesker, som fort kan bli et mønster som følger barna resten av livet. Den aggressive atferden blir til en viss grad lært av foreldrene, men den har også tilknytning til den sorg og skuffelse som barn opplever når de utsettes for vold. For barn som opplever seksuelt misbruk kan aggresjonen ha sammenheng med følelsen av å være sveket av omsorgspersonen og hjelpeløsheten barnet opplever (Killén, 1991).

- Sosial læring

Barn lærer sosial kompetanse gjennom samhandling og observasjon. Barn som har foreldre som utøver vold som straff eller oppdragelse, lærer at vold og aggresjon er et effektivt middel for å oppnå noe, og har større sannsynlighet for å ta i bruk metoden selv. Vold er en del av hverdagen for svært mange barn i Norge. Når en har rollemodeller som utøver og aksepterer vold, og en observerer eller utsettes for vold selv, så vil sperrene mot vold minke og sannsynligheten for at barnet selv skal utvikle alvorlige atferdsproblemer øke (Berkowitz, 1993).

- Negative affekters utspring

Det handler derimot ikke alltid bare om at barna kopierer og lærer å bruke vold. Det handler like mye om at barna utagerer fordi de ikke har lært å håndtere naturlig aggresjon. Når barn mishandles av sine nærmeste omsorgspersoner får de følelsen av å ikke være verdt noe. Det oppstår sorg og frustrasjon hos barnet, og en skuffelse over at mor eller far bryter en ned. Siden barna ikke er i stand til å håndtere disse følelsene gjennom samtaler eller tanker, ender det med at de bygger seg opp til et voldsomt sinne i kroppen som til slutt får utløp i aggressiv atferd og vold (Dahl & Dalsegg, 2009). Når barnet avreagerer sinnet sitt kan aggresjonen bli flyttet mot andre enn selve overgriperen. Gutter som vokser opp i hjem der aggresjon og vold er vanlig i samspill, er spesielt utsatt for å utvikle egne atferdsproblemer. Jenter i samme situasjon kan også utvikle problematferd, men de viser ofte mer symptomer som angst, depresjon og selvforakt. Det kan tenkes at denne kjønnsforskjellen skyldes at jenter i større grad lærer at det ikke er lov å vise aggressive følelser og da i stedet utvikler væremåter som kan dekke over det sinnet de sitter inne med i kroppen. Incest eller seksuelle overgrep mot et barn skaper større skadevirkningene på barnets utvikling og selvfølelse. Når overgriperen legger skylden over på barnet er det sannsynlig at dette barnet utvikler en sterk skyldfølelse og selvforakt, noe som kan gi utslag i selvskadende atferd (Dahl & Dalsegg, 2009).

Barn som vokser opp med vold rundt seg vil være preget av høy grad av indre stress, de vil være redde og usikre og ha en hyperintensivitet for å føle seg truet. Erfaringene de har med vold i hjemmet gjør at de lettere enn andre tolker omgivelsene som fiendtlige, og på grunn av at de har opplevd lite empati i oppveksten vil de ha mindre sperrer mot å skade andre mennesker (Isdal, 2002). Selv om sannsynligheten for at voldsutsatte barn utvikler atferdsproblemer er stor, reagerer ikke alle barn likt. Det er uvisst hvorfor noen utvikler en aggressiv atferd som utfall, men det kan tenkes at de tidligere nevnte påvirkningsfaktorene er avgjørende (Bengtson, Steinsvåg, & Terland, 2004).

2.3.Tilknytningsteori

Fenomenet tilknytning kan forstås som et bånd som oppstår mellom et barn og barnets viktigste omsorgspersoner, når de er fysisk og følelsesmessig tilgjengelig for barnet. Tilknytningskvaliteten reflekterer foreldrenes kapasitet til, og muligheten til å tåle barnets reaksjoner og bearbeide hendelser slik at de blir forståelige for barnet. Dette innebærer en

sensitivitet for barnets signaler, og at omsorgspersonen gir tilbakemeldinger slik at barnet føler seg forstått, akseptert og ivaretatt (Bunkholdt, 2000). Tilknytning skaper et mønster i barns bevissthet, både om seg selv, personer rundt og samspillet mellom dem. Dette mønsteret blir lagret i hjernens hukommelsesnettverk og påvirker barnets fremtidige møter med omverdenen (Hart og Schwartz, 2009). Utviklingen av trygge relasjoner er viktig fordi erfaringene fra barndommen påvirker om barnet er i stand til å skape gode relasjoner og finne trygghet senere i livet. Barn lærer sosial kompetanse gjennom samhandling, og vil få problemer med å fungere i samfunnet med andre personer dersom det møter omverdenen med en mistillit (Perry, 2001).

Tilstanden og kvaliteten på forholdet mellom barn og omsorgspersoner kan variere, og det er vanlig å skille mellom sikker og usikker tilknytning (Smith & Ulvund, 1999).

- Sikker tilknytning

Barn har en sikker tilknytning når de opplever å ha en trygg base de kan søke hjelp og trøst hos. Tilknytning som sikker base utgjør en plattform for barn som de kan gå ut og møte verden fra. Når barn er sikre på at det står en eller flere personer bak som de har tillit til og tro på at vil komme til unnsetning dersom en trenger hjelp, har de større mulighet til å være nysgjerrige og utforskende (Bowlby, 1996). Barn som opplever omsorg, tilpasset samspill og kontinuitet vil ha lettere for å søke nærhet og kontakt med omsorgspersonen, særlig i situasjoner hvor barna er utrygge eller triste. De erfaringene et barn får gjennom samspill med omsorgspersonen vil skape forventninger om hvor tilgjengelig omsorgspersonen er og hvilke reaksjoner barnet får i ulike situasjoner. Voksne personer som er sensitive overfor barns emosjonelle uttrykk, som reagerer raskt og adekvat på uttrykk som gråt, smil eller vokalisering, vil skape en trygg tilknytning til barn (Smith & Ulvund, 1999). Trygge barn viser større grad av fleksibilitet, innføling og er mer robuste overfor stress og tap, og de opplever mye godt i relasjonen til foreldrene som stolthet, godhet, glede, toleranse, aksept og forståelse (Hart og Schwartz, 2009). Kommunikasjonen mellom barnet og foreldrene er åpen og ærlig, og barnet lærer seg å gjenkjenne, forstå og regulere følelsene sine, som er en forutsetning for god helse. Et barn som føler seg forstått og elsket vil utvikle en mental representasjon av seg selv som en person som er verdt å elske (Torsteinson, 2011).

- Usikker tilknytning

Barn som opplever at omsorgspersonen ikke stiller opp når det trengs, ikke viser omsorg, tar avstand eller skaper frykt, får ikke en trygg base i livet sitt. Dette barnet vil da utvikle et utrygt tilknytningsmønster som preger atferden og utviklingen til barnet. Det er vanlig å skille mellom tre ulike atferdsmønstre for usikker tilknytning (Bowlby, 1996).

1. *Et utrygt ambivalent tilknytningsmønster* kjennetegnes av at barnet stadig er anspent, usikker, engstelig for atskillelse og konstant søker etter nærhet uten at det tilfredsstiller barnet og gir det trygghet. Barnet sørger for at foreldrene er interessert og emosjonelt tilgjengelige ved å være krevende og vise engstelse, sinne eller fortvilelse. Når barnet får oppmerksomhet føles det likevel usikkert om omsorgen vil vare eller om foreldrene vil svikte. Et ambivalent tilknytningsmønster utvikles oftest av barn som har erfaring med voksne som er ustabil tilgjengelige mot dem.
2. *Et utrygt unnvikende atferdsmønster* kjennetegnes av barn som tilpasser seg foreldre som ikke er tilgjengelige når barnet er stresset, urolig, lei seg eller redd. Barnet nedtoner sine uttrykk for tilknytningsbehov, og forsøker å unngå nærhet og emosjonell støtte fra omsorgspersonene. Barnet har lært seg å deaktivere tilknytningssystemet og bruker det som et forsvar mot å bli avvist. Barnet søker ikke trøst og hjelp hos omsorgspersonen, og er sårbar overfor stress. Et slikt tilknytningsmønster viser seg ofte hos barn som har avvisende foreldre som ikke er emosjonelt disponible (Bowlby, 1996).
3. *Et desorganisert tilknytningsmønster* er ulikt de 3 ovennevnte ved at barnet ikke har et bestemt atferdsmønster. Barnet har ikke en stabil væremåte overfor andre og kan vise en uforståelig atferd med overdreven form for omsorg eller sinne, og usikkerhet til hvordan omsorgspersonene vil respondere på atferden. Det er ofte de barna som blir fysisk mishandlet og som lever under kronisk stress som utvikler et desorganisert tilknytningsmønster. Når foreldre fremstår som uforutsigbare og skremmende hindrer de barnet i å utvikle stabile indre arbeidsmodeller. Barnet lever med følelsen av håpløshet og raseri, og oppfatter andre mennesker som farlige og skremmende. Det er sannsynligvis barnets frykt for den primære omsorgspersonen som er den psykologiske mekanismen som fører til at barnet ikke klarer å anvende en samlet strategi når tilknytningssystemet blir aktivert. Barnet føler seg truet, men samtidig psykologisk forlatt. Når barn over lengre tid opplever sterk emosjonell uro uten å ha noen å søke trygghet og trøst hos, kan aktiveringsnivået bli så intenst at barnet må

dissosiere for ikke å bli emosjonelt hyperaktiv. Barnet klarer ikke håndtere den tilknytningsrelaterte angsten det har, og oppfatter seg selv som uelsket, avvist og ond. Barnet får ingen trygg indre forankring og står i stor fare for å utvikle alvorlige forstyrrelser eller psykiske lidelser. Barn som mangler en trygg base reagerer ofte med å unngå kontakt for å beskytte seg mot avvisning (Smith, 2003).

2.3.1. Tilknytning og vold

Barn som utsettes for mishandling blir ikke bare skadet fysisk. Volden skader også i form av forstyrret tilknytning mellom barnet og omsorgspersonen. Når selve omsorgssituasjonen blir utrygg settes barnet i en permanent beredskapssituasjon uten at det får hjelp av omsorgspersonen til å regulere ned stresset. Dette kan føre til langvarig overproduksjon av stresshormoner i nervesystemet, som på sikt kan skade og hemme barnets utvikling (Smith, 2003).

- Betydningen av tilknytningens tilstedeværelse og kvalitet

Barn som utsettes for vold av sine nærmeste omsorgspersoner har store tilknytningsproblemer. På den ene siden er de avhengige av foreldrene og ønsker nærhet til dem, mens på den andre siden utgjør foreldrene en trussel, og skaper tillitsproblemer for barnet. Kvaliteten på tilknytningen er svært dårlig og påvirker hjernens utvikling, læring av selvregulering, sosial atferd og dannelsen av forventninger og forståelse av seg selv og andre negativt. Barnet befinner seg i en situasjon preget av frykt og stress som ikke lar seg løse og lærer seg at det psykologisk sett er alene. Barn som mangler beskyttelse og støtte vil mest sannsynlig oppleve at stress-respons-systemet overaktiveres, som igjen fører til at barnet overveldes av emosjoner. Slike erfaringer utgjør en helserisiko for barnet og øker sannsynligheten for å la negative emosjoner få utspill i aggressiv atferd (Killén, 1991).

- Tilknytningens betydning for selvverd og vold.

Familiemønsteret som barn er en del av har betydning for utviklingen av barnets personlighet, ved at selvbildet blir påvirket av hvordan foreldrene oppfatter barnet. Et barn som opplever vold fra foreldre lærer at dets følelser ikke er verdt noe, det strekker ikke til og er uønsket. Barnet opplever kun å ha verdi når det klarer å leve opp til foreldrenes forventninger. Barn som får høre eller føle at de er en skuffelse for foreldrene eller at de har gjort noe for å

fortjene straffen, begynner å tro på det selv. Små barn forstår ikke at det er foreldrene det er noe galt med, og ser i stedet på seg selv som den slemme slik at foreldrenes svik og ondskap omdannes til sine egne. Et barn som ikke får hjelp kan risikere å slite med dårlig selvfølelse resten av livet (Dahl & Dalsegg, 2009).

Når barn er i 2-3års alderen lærer de normalt sett å regulere følelser, atferd og kognitive uttrykk gjennom indre kontroll. Selvregulering gir barn sosiale egenskaper som forståelse for empati og gjensidighet. De barna som har en utrygg tilknytning får ofte en negativ effekt på utviklingen av selvregulering, og vil da få problemer med å regulere atferd og følelser (Gewirtz & Edleson, 2004). Dette vil skape problemer når barnet skal fungere sosialt fordi det ikke er i stand til å se seg selv i perspektiv, reflektere over egne tanker, atferd og følelser og tolker andre som fiendtlige. De sliter med en angst og usikkerhet til omverdenen og slipper ikke andre mennesker inn på seg (Pianta, 1999). Disse barna er ikke i stand til å uttrykke sitt ønske om støtte, eller uttrykker det på en krevende og aggressiv måte som avspeiler mistilliten på at det vil skje (Smith & Ulvund, 1999). De negative erfaringene blir generalisert hos barnet i den forstand at de skaper forventninger om hvordan senere tilknytningsforhold kommer til å arte seg. Forventningene styrer hvordan barnet oppfatter seg selv og andre, tolker situasjoner og forholder seg til andre mennesker. Når forventningene er negative kan barnet ledes til selvbekreftende atferd. Det utrygge og mistillitsfulle barnet er vanskeligere å like og utløser lettere avvisning eller andre negative svar fra omgivelsene. Dette bekrefter de negative forventningene, og forestillinger og atferden blir forsterket. Barn med utrygg tilknytning kan få lavere selvtillit, store aggresjonsproblemer, bli isolerte, hjelpeløse og mer impulsive enn trygge barn. Barna har en grunnleggende mistillit til voksne og har problemer med å tilegne seg sosial kompetanse fordi de har liten innlevelsesevne og lar seg i liten grad styre av regler og vurderinger av hvordan atferden deres påvirker andre. Den lave selvtilliten kan påvirke den intellektuelle kompetansen negativt fordi barnet har liten utholdenhet og gir fort opp når det møter motgang (Bunkholdt, 2000).

2.3.2. Traumereaksjoner

Et traume kan forstås som den virkningen en hendelse kan ha på et individ, og posttraumatisk stress lidelse er en fellesbetegnelse på alle former for traumatisering. Hvor traumatisert et barn blir kommer an på hvor truet, skremt eller prisgitt i situasjonen barnet føler seg. Men

traumeerfaringen kan fort føre til at barnet får reaksjoner som gir varig funksjonsendring. Posttraumatisk stress er en angstlidelse som kjennetegnes ved at ubehagelige angst-relaterte opplevelser, atferd og fysiologiske responser, utvikler seg etter eksponering for en traumatisk hendelse. Når stress-symptomene varer i over 30 dager kan det klassifiseres som PTSD, mens kortvarige symptomer kaller for akutt stresslidelse (Blindheim, 2011). Det å oppleve eller være vitne til fysiske, følelsesmessige eller seksuelle overgrep, eller hendelser som oppfattes som livstruende, er mulige kilder til traumer og PTSD. Barn som opplever vold fra foreldre kan oppfatte volden som et overveldende tap av kontroll, og helt klart føre til at barnet frykter for å miste sitt eget eller en av foreldrenes liv (Killén, 1991).

Det er satt opp tre kategorier med ulike symptomer på traume;

1. Intrusjon i form av påtrengende minner som gjør at en gjenopplever det opprinnelige traumet.
2. Høy indre aktivering i ens autonome nervesystem, som er knyttet til høy beredskap/på-vakt-het for at noe farefullt skal skje igjen. Barnet har ofte søvnproblemer, irritasjon, sinne, konsentrasjonsvansker, hyperårvåkenhet og er overfølsom på overraskende stimuli.
3. Høy grad av unnvikelse/nummenhet for alt som minner om de traumatiske erfaringene (Blindheim, 2011).

- Hjernens påvirkning av traumeerfaringer

Forskning gjennom de siste ti årene har gitt oss en økt forståelse for at hjernens utvikling tilpasser seg stress og potensielt traumatiske hendelser, samt langtidseffekten av traumer i forhold til sosial, kognitiv, emosjonell og atferdsmessig fungering. Barn som utsettes for PTSD har høyere risiko for en avvikende utvikling, fordi hjernen og nervesystemet er i rask utvikling. Hjernen endrer seg ved at den tilpasser seg omgivelsene rundt seg, og den modnes og utvikles i sammenheng med hvilke erfaringer en gjør seg. PTSD-symptomene kan skapes ved at en traumatisk hendelse forårsaker en overaktiv adrenalinrespons, som skaper dype nevrologiske mønstre i hjernen. Mønstrene kan være til stede hos barnet lenge etter den traumatiske hendelsen, og gjøre barnet hypersensitiv på framtidige engstelige situasjoner. Et barn som vokser opp i voldelige omgivelser med overgrep og frykt vil tilpasses og formes etter disse betingelsene, for å beskytte seg mot farer. Barnet lærer seg å være oppmerksom og på vakt, reagere raskt på mulig fare og holde avstand til andre. Dette kan være gode

forsvarsmekanismer, men når barnet ender opp med å utvikle unormal høy grad av aggresjon, stadig er engstelig, og ikke i stand til å knytte seg til andre mennesker, så blir atferden destruktiv (Perry, Pollard, Blakley, Baker & Vigilante, 1995).

- Dissosiative symptomer

Mennesker havner i en posttraumatisk tilstand når det har skjedd noe som overstiger barnets integreringskapasitet, og avhenger dermed av barnets integreringskapasitet i forhold til styrken på hendelsen. Integreringskapasitet handler om evnen mennesker har til å sette sammen og differensiere deler av ens erfaring og opplevde hendelser, og skape meningsfulle relasjoner mellom en rekke erfaringer og hendelser som henger sammen, virkeliggjøre dem og bli klar over hvordan de kan påvirke eget og andres liv. Dette er problematisk for små barn som ikke er ferdig utviklet emosjonelt, kognitivt og sosialt. Barn har en langt svakere integreringskapasitet enn voksne, og er derfor mer sårbare for å bli traumatisert når de havner i situasjoner de ikke er i stand til å mestre. Et barn som opplever at en hendelse overstiger integreringskapasiteten vil ikke klare å integrere det som har skjedd og vil derfor utvikle en dissosiativ struktur i personligheten sin. Dette innebærer et tap av indre sammenheng og kan føre til at barnet utvikler en personlighet som stenger av for omverdenen for å gjøre seg usårlig (Hart og Schwartz, 2009). Kjentegn på barn med dissosiative symptomer er tendensen til å projisere følelser, tanker og impulser som de opplever som vanskelige inn i en fantasiverden, der fantasivennene tar på seg den traumatiske opplevelsen. Barna havner ofte i det som ser ut til å være en transelignende tilstand, de leker mye fra virkeligheten og det kan være vanskelig å få kontakt med dem. Noen ganger skifter barnet brått væremåte, oppfører seg som om det er yngre enn det faktisk er, og gjenspiller de traumatiske hendelsene i følelsesuttrykk. Noen barn utøver selvskading, får amnesi, sinneutbrudd, går i søvne, er forvirret og glemsomme. For barn som er utsatt for fysisk mishandling kan også somatoforme dissosiative symptomer vise seg i form av at barnet ikke kjenner smerte eller berøring (Blindheim, 2011). Mange barn som dissosierer ender opp med diagnoser som ADHD, opposisjonell atferdsforstyrrelse, lærevansker, psykose, epilepsi og manisk-depressiv lidelse. Dette er tilstander som kan eksistere parallelt med en dissosiativ lidelse, men kan også dreie seg om feildiagnoser fordi symptomene er vanskelig å skille (Nordenstam, Borgen, Ihle & Johansson, 2002).

- Vansker med affektregulering

Ifølge Killén (1999), får traumatiserte barn ofte vansker med å gjenkjenne, uttrykke, tolerere og regulere følelser. Vi blir født med en rekke grunnleggende følelser som interesse, velbehag, sinne, frykt, ubehag og lignende. Når et barn samhandler med omsorgspersonene sine lærer det å bli kjent med disse følelsene gjennom at foreldrene bekrefter, trøster, gir trygghet og hjelper med å sette navn på dem. Dette blir problematisk for barn som lever med vold i familien, fordi foreldrene frembringer sterke negative følelser hos barnet. Et barn som ikke får hjelp til å bli kjent med sine egne følelser risikerer å utvikle upassende og/eller avvisende reaksjoner på dem, og lærer ikke å regulere dem. Når barnet ikke klarer å regulere følelsene sine kan det resultere i at de varer mye lengre enn normalt og skader hjernens utvikling. Undertrykte følelser kan da komme frem i en annen del av barnet, i en sterk og lite regulert tilstand. Dette barnet vil for andre virke emosjonelt ustabil, og sannsynligvis ha problemer med å uttrykke egne behov, sette grenser, regulere interpersonlig samvær, mestre emosjonelle tilstander og bearbeiding av sterke tapsopplevelser inn i voksen alder (Killén, 1991).

- Forstyrrelser i ens forhold til seg selv

Barn som blir traumatisert av sine egne foreldre har en tendens til å utvikle et negativt, konfliktfylt og usikkert bilde av seg selv. Barnet oppfatter seg selv som et dårlig menneske som ikke fortjener kjærlighet og omsorg. Det forventer å bli avvist, og for å unngå mer avvisning begynner det selv å avvise, eller bruker all sin energi på å unngå å trigge mor eller fars voldelige handlinger (Isdal, 2002). Barn tar ofte på seg skylden og ansvaret for det som skjer i familien, samtidig som det føler på skamfølelsen over det som skjer hjemme. Barn som får lite eller ingen oppmerksomhet på egne følelser og tanker, lærer at det er mindre viktig enn andre. Dette kan føre til undertrykking av egne behov og vansker, og en opplevelse av skam over å skulle uttrykke egne behov (Blindheim, 2011).

- Vanlige reaksjoner på traumatiske opplevelser

Vanlige reaksjoner på traumatiske opplevelser hos barn kan variere og være alt i fra at en utvikler muskelspenninger og får smerte, mage-tarm symptomer, søvnproblemer, sengevæting, mareritt, konsentrasjonsproblemer, lærevansker, utmattelse, manglende matlyst, tristhet, en trekker seg bort fra jevnaldrende og blir aggressiv. Alvorlig mishandling kan forsinke barns fysiske og psykiske utvikling. Et barn som tidligere har vært åpent og tillitsfullt kan endre karakter og bli mer sky, reservert og fremstå som usikker fordi selvfølelsen svekkes

og en føler seg mindre verdt når en opplever at foreldrene mener en fortjener å bli utsatt for vold (Dahl & Dalsegg, 2009). Barnet viser lite følelser, entusiasme og glede i lek. Det fremstår mer seriøst og fjernt, smiler lite, leker sjeldent på eget initiativ, er lite motivert til å mestre miljøet rundt, har angst, depressive symptomer og indre og ytre atferdsproblemer. Gutter som har opplevd vold utvikler i større grad ytre problemer som aggresjon og fiendtlighet, mens jenter preges mer av indre problemer som depresjon og somatiske plager (Gewirtz & Edleson, 2004). Når en opplever vold som traume, og spesielt dersom det er snakk om vold som gjentar seg, vil barnet være i en konstant kronisk beredskapstilstand, både fysisk og psykisk. Dette barnet vil hele tiden være på utkikk etter faresignaler der kroppen blir satt i en kontinuerlig spenningstilstand som til enhver tid er klar til å beskytte seg selv. En slik tilstand gjør at barnet ikke slapper av, og blir brutt ned over tid (Isdal, 2002). Barn som lever med vold i hjemmet er naturlig nok engstelige og redde, og vil gjøre hva de kan for å skape trygghet og forutsigbarhet. Barna blir ofte overfølsomme mot truende stimuli, og svært observante på alt som kan være tegn på aggresjon eller vold (Blindheim, 2011).

2.4. Aggresjonsteori

Når et barn opptrer aggressivt kan det skyldes et naturlig utviklingsforløp. Det er en naturlig del av barndommen at barn går gjennom faser hvor de kan føle seg utrygge og maktesløse. Barn er sårbare, og når de er usikre blir det for mange naturlig at aggresjon blir et utslag på å uttrykke frustrasjon. Eksempler på dette er når barnet skal lære seg noe nytt men ikke får det helt til. Denne studien er derimot mer opptatt av når aggresjon opptrer som en naturlig reaksjon på faktiske hendelser i barns liv, som vold i familien. Når barn opptrer aggressivt kan det forklares som barnets måte å uttrykke sin avmakt eller usikkerhet på, og som et forsøk på å gjenvinne kontroll og betydning (Isdal, 2002).

For å kunne forstå barns utagering og aggressive atferd som reaksjoner på mishandling, må en først og fremst ha kunnskap om hva aggresjon er.

Elliot Aronson (2007, s254), definerer aggresjonsbegrepet som;

“Aggression is an intentional action aimed at doing harm or causing pain. The action might be physical or verbal. Whether it succeeds in its goal or not, it is still aggression”.

En annen kjent definisjon på aggresjon kommer fra Leonard Berkowitz (1993, s.3), som forklarer aggresjon som;

“Aggression is any form of behavior that is intended to injure someone physically or psychologically.”

Aggresjon defineres som enhver form for atferd som har til hensikt å skade eller krenke noen, fysisk eller psykisk. Det vil si at aggresjon er noe som blir gjort med vilje og er handlingsstyrt. Aggressivitet kan ytre seg i form av fysiske og psykiske angrep, eller gjennom straff. Goder kan inndras eller holdes tilbake, nærhet og kontakt kan brytes eller saboteres. Voldsbruk er derimot en handling som er utført med bevisst eller ubevisst intensjon om fysisk å skade en annen person eller et annet levende vesen. Barn som gjentatte ganger, i ulike situasjoner og over tid tar i bruk atferd som forårsaker fysisk smerte og skade på andre, vurderes til å ha et aggresjons- og voldsproblem (Bjelland, 1998).

For å forstå aggresjon som en reaksjon på faktiske hendelser som vold i barns liv, og som forsøk på å gjenvinne kontroll må en se på hva årsaken og hensikten med den aggressive atferden er. Det blir da hensiktsmessig å skille mellom reaktiv- og proaktiv aggresjon, som beskriver ulike former for aggresjon, etter hva som fremkaller atferden og emosjonene som er involvert (Bjørkly, 2001).

2.4.1. Proaktiv aggresjon

Proaktiv aggresjon kjennetegnes ved at barn utfører en aggressiv handling for å oppnå en positiv sosial eller materiell gevinst for seg selv. Det er ikke sikkert barnet ønsker å skade offeret, men det gjør det gjerne likevel for å oppnå målet sitt (Roland & Idsøe, 2001). Denne typen aggresjon har sammenheng med positive følelser og kjennetegnes ofte med en offensiv og beregnende atferd, mobbing, høy status blant jevnaldrende, maktorientering og senere kriminalitetsutvikling. Aggresjonen blir ofte akseptert av medelever, og noen ganger også forsterket ved at barnet som utfører handlingen ser at de andre godkjenner det som skjer, og ved at handlingen gir makt og status. Disse barna er kjent for å ha mange venner, og vennene støtter ofte de negative handlingene ved å oppmuntre eller gjøre det samme selv. Barn som bruker proaktiv aggresjon har lite angst, de gjør det bra på skolen, har positiv selvfølelse,

preges ikke av fiendtlige følelser/tanker mot andre, og de er flinke til å regulere følelser av frustrasjon (Vitaro & Brendgen, 2005).

Tidligere forskning på proaktiv aggresjon har vist at barn som utøver denne typen aggresjon har en god relasjon til foreldrene i barndommen, lite bruk av grensesetting i oppdragelsen, og aggressiv atferd i hjemmet har vært lov for å oppnå gevinst.

Det er ikke vist at barn med proaktiv atferd er blitt fysisk mishandlet. Proaktiv aggresjon kan derfor ikke brukes til å få en forståelse av den type aggresjon et barn kan utvikle på grunn av å ha opplevd vold (Dodge, 1991).

2.4.2. Reaktiv aggresjon

“Reaktiv aggresjon er en negativ handling med intensjon om å skade noe eller noen som en følge av opplevd frustrasjon eller provokasjon”

(Roland, & Idsøe, 2001 s447).

Reaktiv aggresjon er en type aggresjon som oppstår hos barn som følge av opplevd provokasjon, frustrasjon eller trussel. Barnets aggressive handling kan forstås som en impulsiv reaksjon med et mål om å skade eller true noe som barnet oppfatter frustrerende og som skaper sinne. Denne aggresjonstypen finner en ofte hos barn med type A-personlighet, som blir lett irritert, sint og provosert. Det er snakk om sårbare barn som er sensitive på nedrakking og som ofte er konkurranseinnstilte. Aggresjonen kommer som følge av emosjoner og er barnets måte å uttrykke sinne eller redsel for ytre hendelser (Vitaro & Brendgen, 2005). Et barn som bruker reaktiv aggresjon har mye frustrasjon, sinne, angst, intoleranse, impulsivitet, jevnaldrer-problematikk særlig i form av avvisning og fiendtlighet, ADHD diagnoser, skolevansker og manglende foreldreoppfølging (Roland & Idsøe, 2001). Barna har ofte lavere sosial kompetanse og blir mindre godtatt og ikke tolerert av jevnaldrende, enn barn som viser proaktiv aggresjon eller som ikke er aggressive. Barna har derfor få eller ingen venner, og får ofte status som den som alltid gjør noe galt (Dodge, 1991).

Siden reaktiv aggresjon inneholder mye sinne, frykt og hyperaktivitet til truende stimuli, er det sannsynlig at tidligere erfaring med forhold som predikerer disse faktorene er kilder til utvikling av den aggressive atferden. De negative handlingene kan være et barns reaksjon på

et hardt, truende og uforutsigbart miljø, eller som reaksjon på mishandling og omsorgssvikt (Vitaro & Brendgen, 2005). Aggresjonen kan i så fall knyttes til barn som har svært kontrollerende foreldre som bruker straff i oppdragelsen. Disse barna er ofte følelsesmessige ustabile, har angst, depresjon eller psykosomatiske symptomer. Frustrasjonen barnet kjenner fremkaller negative følelser som sinne, og sinne er nødvendig for at aggresjonen skal få utløp. Reaktiv aggresjon kan derfor brukes til å få en forståelse av hvorfor og hvordan noen barn utvikler problematferd som følge av opplevd vold (Roland og Idsøe, 2001).

Reaktivt aggressive barn har en tendens til å fokusere mer på negative reaksjoner enn på positive. De overtolker og feiltolker signaler fra andre i en negativ retning. Kenneth Dodge (1991), forklarer dette ut ifra det han kaller Social Information Processing modell. (SIP-modellen) Modellen handler om hvordan et menneske tolker signaler fra andre og omsetter det til egne handlinger og utspill en gjør.

Modellen har 6 trinn som beskriver hva som skjer når en møter personer.

1. Det første man gjør når en møter en annen person er å avkode signalene til personen. En leser ansiktsuttrykk og stemmeleie og får en oppfatning av om personen ser sint, glad eller trist ut.
2. Deretter tolker en de signalene som ble avkodet i trinn 1.
3. En klargjør sine mål om hva en ønsker å oppnå og hva responsen skal bli.
4. Videre tenker en gjennom ulike responser og konstruerer ulike responsalternativer.
5. En tar det endelige valget av hva en skal gjøre.
6. Til slutt utspilles responsen som en bestemte seg for å gjøre.

Noen ganger går beslutningene for fort til at en rekker å gå gjennom alle trinnene. Barn som er reaktivt aggressive rekker som regel bare å gå gjennom trinn 1 og 2 før de reagerer, fordi de har en tendens til å fokusere på de negative signalene som også ofte feiltolkes. De har en tendens til å koble inn tidligere lagrede minner og negative relasjonserfaringer, og det oppstår frustrasjon som får utløp i aggressiv atferd (Dodge, 1991).

Tidlig atferdsproblematikk predikerer ofte økt grad av vansker over tid og økt sannsynlighet for repetisjon av negativ atferd, hemming når det gjelder læring av prososial atferd, utvikling av negative sosiale relasjoner og omfattende skoleproblematikk både i forhold til læring og

atferd. Det ser ut til at desto yngre barnet er når det utsettes for vold, desto større blir skadene (Gewirtz & Edleson, 2004).

2.5. Familievold og aggresjonsproblemer

Den aller største faktoren for utvikling av aggressiv atferd, er hvordan barnet blir behandlet av sine nærmeste omsorgspersoner. Barn som vokser opp i negative omgivelser hvor det utøves fysisk eller psykisk vold, skaper barn som er tilbøyelige til å utøve vold (Berkowitz, 1993).

Aggressivitet og voldsbruk er nært knyttet til hverandre. Barn har behov for å gi utløp for følelsene sine, særlig de som sitter inne med mye sinne og frustrasjon i kroppen sin. Barn som mishandles gjør ofte opplevelsene sine om til hyl, slag, bitt og spark, fordi de ikke er modne nok til å styre impulsene sine, og de har ikke lært andre måter å uttrykke seg på. En slik kunnskap læres gjennom barndommen med hjelp fra omgivelsene. Barn trenger omsorgspersoner som fungerer som grensesettere, rollemodeller og veiledere. De voksne må hjelpe barnet i lærings og modningsprosessen til å få et mer bevisst forhold til følelsene sine, ta i bruk ord, lek og fantasi, i stedet for fysisk makt. Barn som lærer dette får en bekreftelse fra foreldrene om at de blir sett og forstått. Barn som blir mishandlet eller får straff fra foreldrene når de gir uttrykk for negative følelser som sinne og fiendtlighet, blir oversett eller opplever at følelsesuttrykkene blir minimalisert, lærer seg derimot å skjule følelsene. Når en ikke får gi uttrykk for følelser, så bygger det seg opp en indre uro som øker sannsynligheten for å bli følelsesmessig overstimulert, og for å utagere. Mishandlede barn har ikke utviklet en grunnleggende trygghet og tillit til seg selv og sine omgivelser. De er konstant i beredskap for å fange opp mulige signaler på fare, og overtolker ofte signaler fra andre som truende, som de responderer aggressivt på for å beskytte seg (Bjelland, 1998).

Studier der en har observert 3-5-åringer i lek har vist et høyere nivå av aggresjon hos barn som er utsatt for mishandling enn hos barn som ikke har opplevd mishandling. Dodge (1991), rapporterte i en studie at mishandlede barn skåret 93 % høyere enn andre barn ved lærernes vurdering av elevers aggresjonsnivå. Dette funnet ble støttet av forskere som observert disse barna og fant at 30 % av dem hadde en høyere forekomst av aggressive handlinger enn sine medelever. Dodge (1991), fant også at aggressive barn er mer opptatt av fiendtlig stimuli i omgivelsene sine, og har problemer med å vende oppmerksomheten mot andre ting. Barn som

utsettes for verbal aggresjon fra omsorgspersonene, blir selv aggressive mot andre mennesker og får problemer med å fungere sosialt, fordi mangelen på kjærlighet og omsorg hindrer barnet i å tilegne seg nødvendig sensitivitet og impuls kontroll som trengs for å løse relasjonsvansker (Olweus, 1992).

2.6.Barnehagens rolle og posisjon i forhold til familievold

De siste 20 årene har kunnskapen om hvilken betydning småbarnsperioden har for barns mulighet for livslang læring økt. Det er vist at ulikhet i senere læringsutbytte begynner i tidlig alder, og at det derfor er viktig at barn får gode tiltak før skolestart. Tidlige tiltak kan redusere sosial ulikhet, og for barn som ikke får adekvat stimulans hjemme kan barnehager tilby gode tiltak som gir samfunnsmessige gevinster. Barnehagen kan bidra til å forebygge nederlag på skolen som igjen øker deltakelse i samfunns- og arbeidsliv, og reduserer sannsynligheten for å havne i en kriminell løpebane (St. melding nr. 16, 2006-2007).

I 1992 fikk Norge en ny lov som gjorde at terskelen for å sette i verk ulike hjelpetiltak for barn og familier senket seg. Loven bestemte at det skulle være mulig å sette i verk tiltak før barnets omsorgssituasjon medførte alvorlige skader på barnet. Men for at barnevernet skal kunne hjelpe barn som trenger det, er de avhengige av at alle instanser som har nær kontakt med barn og foreldre følger med på at barn får den omsorgen de har behov og rett på. Barnehagen må ha god kunnskap om hvilke tegn og faresignaler de skal se etter, de må ta signaler og bekymringer på alvor og kontakte barnevernet når en mistenker at et barn trenger hjelp. Det er barnevernet som til slutt tar avgjørelsen om familien og barnet trenger hjelp, hvilken type hjelp de bør få og hvem som best kan hjelpe (Bunkholdt, 2000). Det er feil å tenke at “barn er motstandsdyktige”, “de kommer over det”, eller “de visste ikke engang hva som skjedde”. Barn kommer over traumatiske hendelser fordi de ikke har noe valg, men det betyr ikke at de ikke tar skade. I prosessen hvor barnet skal komme over en traumatisk hendelse blir deler av dets emosjonelle, atferds, kognitive og sosiale potensial svekket. Deler av kapasiteten barnet hadde i seg før den traumatiske hendelsen mistes og går tapt for alltid (Perry, Pollard, Blakley, Baker & Vigilante, 1995).

For å sikre et godt samarbeid mellom barnehager og barnevernet er det tatt inn nye formuleringer i lovene som regulerer visse sider ved disse fagfolkenes arbeid. I barnehageloven (2005: § 22), står det;

Opplysningsplikt til barnevernstjenesten

Barnehagepersonalet skal i sitt arbeid være oppmerksom på forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenestens side. Uten hinder av taushetsplikt skal barnehagepersonalet av eget tiltak gi opplysninger til barnevernstjenesten, når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt, jf. lov om barnevernstjenester § 4-10, § 4-11, § 4-12, eller når et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker, jf. samme lov § 4-24. Også etter pålegg fra de organer som er ansvarlige for gjennomføringen av lov om barnevernstjenester, plikter barnehagepersonalet å gi slike opplysninger. Opplysninger skal normalt gis av styrer.

Tilsvarende formuleringer finnes også i lovene om grunn- og videregående skoler, og for all helsepersonell. Det betyr at alle som har nær kontakt med barn har ansvar for å være årvåkne slik at en på et tidligst mulig tidspunkt kan oppdage barn som viser tegn på å leve i en risikosituasjon, og gjøre noe med det (Bunkholdt, 2000).

Barneombudet mener barnehagen kan brukes til å forebygge seksuelle overgrep mot små barn ved å innføre informasjon om seksualitet (www.barneombudet.no).

- Barn bør lære om seksualitet tilpasset deres alder
- Snakke om gode og dårlige berøringer
- Ta opp gode og dårlige hemmeligheter
- Vite at de kan fortelle dårlige hemmeligheter videre til en voksen
- Lære å sette grenser

Mange barn er ikke klar over at de utsettes for noe ulovlig, og har ingen kjennskap til hva som er normalt. Det er viktig at barn lærer om hva som er gode og dårlige berøringer og om “hemmeligheter” som bør snakkes om. En bør tilpasse denne læringen til barnas alder og la temaet gå som en rød tråd gjennom hele barnehagen og skolen, og gjøre barna kompetente til å forstå når de blir utsatt for noe som er ulovlig. Samtidig vil andre barn være bedre rustet til å

skaffe hjelp dersom de får en betroelse fra en venn som blir mishandlet. Det er ikke barnehagens oppgave å avdekke seksuelle overgrep, men de må ha kompetanse om overgrep slik at de kan melde fra til barnevernet dersom et barn plutselig endrer atferd eller viser tegn på misbruk (www.barneombudet.no).

Barnehagen bør lære barna at seksualitet og seksuelle overgrep er noe vi kan snakke om. Dette kan skje på gruppebasis som et forebyggende tiltak, men må også tas på sparket dersom et barn sender ut signaler som tyder på at det er utsatt for overgrep eller annen type vold (Nordenstam, Borgen, Ihle og Johansson, 2002).

Når sistnevnte er tilfellet må en planlegge og tilrettelegge for samtaler med barnet for å hjelpe det til å fortelle. Av hensyn til barnet bør det slippe å gjenta fortellingen sin til for mange voksne fordi det kan være vanskelig for barnet og fordi historien kan endre seg under påvirkning av voksne. En kan bruke samlingsstunder i barnehagen til å gi barna et språk og muligheten til å snakke om vanskelige temaer. Når det gjelder overgrep kan en starte med å snakke om kroppen, si navn på kroppsdeler, snakke om hvordan de ser ut og hva de brukes til, og forskjeller på voksne og barn. Deretter kan en snakke om hemmeligheter og om det som er farlig og ekkelt. En kan la barna komme med eksempler på hva som gjør dem redde, lei seg eller sinte, og gi eksempler på gode og vonde hemmeligheter. Det er viktig at barna blir oppmuntret til å fortelle en voksen de stoler på om vonde hemmeligheter, og eventuelt fortelle det til enda en voksen dersom den første ikke hører etter eller tror på barnet (Lilleberg & Rieber-Mohn, 2010).

Barn vet ofte ikke hva som er riktig å gjøre i vanskelige situasjoner, og må få høre at ingen kan forlange at de skal skjule ubehagelige opplevelser. En slik kollektiv samtale kan hjelpe noen barn til å snakke med en voksen og fortelle om overgrep de har opplevd. Derfor må barnehagen alltid ha et beredskap etter samtalen, som kan ta seg av barnet. Når et barn kommer med spontane uttalelser, tegninger, fortellinger i lek eller viser en bekymringsfull atferd, er det viktig at de voksne bevarer fatning, og setter seg ned med barnet på en rolig måte for å finne ut mer om saken. En skal ikke tvinge frem historier hos et barn eller legge ord i munnen på det, men vise at en ønsker å vite om det som skjer. Når barnet har sagt noe bekymringsfullt kan en ta utgangspunkt i det og spørre hva det mente med det. Når det er snakk om en bekymringsfull tegning kan en spørre barnet om hva det har tegnet, hva som

skjer på bildet, hvem det er bilde av, hva personene på bildet tenker, hvor barnet har lært å tegne dette og om barnet har opplevd noe lignende selv (www.barneombudet.no).

Dersom barnets atferd skaper bekymring, kan den voksne først sette grenser ved å si at slik gjør vi ikke når andre ser på, og fortsette med å si at noen ganger når barn gjør slik så har de lært det en plass, mange av disse barna har det vanskelig, kjenner du noen som gjør sånt? Har du lært det et sted, hvem har lært deg det? Barnet må ikke føle seg presset til å fortelle noe, og den voksne må hele tiden trå varsomt og føle seg frem. Dersom barnet ikke ønsker å snakke, kan en spørre om det er fordi det har en hemmelighet, om det ikke har lov å si noe, og hvem som deler hemmeligheten. Barnet må da få vite at ingen har lov til å bestemme at barnet skal holde på vonde hemmeligheter, og at det har lov å fortelle ting dersom det ønsker det. Videre kan en også snakke om det å være redd for å fortelle om vonde ting, og hva barn kan være redde for hvis de forteller (Nordenstam, Borgen, Ihle og Johansson, 2002).

Dersom den voksne kommer barnas angst i møte kan det bli lettere for dem å åpne seg. En kan si at noen barn er flau over det som har skjedd, og tror det er deres feil eller at noe forferdelig kan skje dersom en sier det til noen. Selv om en er bekymret for et barn må en respektere dersom de ikke ønsker å fortelle om det. De voksne må også være åpne for at de kan ha tatt feil. En skal ikke lede eller presse barn til å fortelle om ting som ikke har skjedd. Etter samtalen bør den voksne føle seg relativt trygg på at barnets historie reflekterer barnets virkelige opplevelser. Dersom et barn ikke forteller om det som skjer hjemme, og en fortsatt er bekymret kan en kontakte barnevernet selv om en ikke er sikker på hva som plager barnet (www.barneombudet.no).

2.7. Bekymringsfull atferd som kjennetegner mishandlede barn

Bekymringsfull atferd hos barn, er atferd som bryter med kulturens regler, normer og forventninger. Ulike årsaker til bekymringsfull atferd kan være at barnet opplever endringer i livet som skilsmisse mellom foreldrene, at det opplever en eller flere former for omsorgssvikt, eller barnet kan ha en utviklingshemning eller diagnose (Lilleberg & Rieber-Mohn, 2010).

Barn som blir utsatt for grov vold eller omsorgssvikt har ulike måter å reagere på. Det er vanlig at barn som opplever vold plutselig endrer atferd. Noen barn kan bli fysisk utagerende

og få konsentrasjonsvansker fordi de er urolige i kroppen, og har gjerne et stort behov for voksenkontakt samtidig som de ikke klarer å regulere denne kontakten. Andre barn blir klamrete, stille, trekker seg bort fra jevnaldrende og henger konstant på en voksen.

Når et barn ser ut til å ha et utrygt og mekanisk samspill med foreldrene sine, er det grunn til bekymring. Et barn som opplever en eller annen form for mishandling blir ofte avventende i kontakten med foreldrene, og sjekker hvilken stemning foreldrene er i når de blir hentet i barnehagen. Kontakten mellom barnet og foreldrene er også sjelden fysisk i form av klemmer, glede eller blikk-kontakt (Heltne og Steinsvåg, 2011).

Voldsutsatte barn kan fort bli hengende etter i språkutviklingen. De lærer senere enn andre barn, har problemer med å delta i lek fordi de ikke forstår leke-kodene, og har vansker med å gjøre seg forstått. Den sosiale kompetansen som er vanlig for alderen er svak. Små barn er ikke modne nok til å kunne forklare eller sette ord på ting som er vanskelig for dem. Når barn er engstelige eller gruer seg til noe, og ikke greier å fortelle det til noen, kan det gi utslag i vondt i magen eller hodet. Det er også vanlig at voldsutsatte barn har større problemer enn andre med å slutte med bleie, eller de begynner å tisse og bæsje på seg etter at de har blitt tørre (Lilleberg & Rieber-Mohn, 2010).

2.7.1. Tegn på at barnet er utsatt for fysisk vold

Barn som stadig kommer til barnehagen med fysiske skader og blåmerker på kroppen i den grad at du blir bekymret, kan være tegn på at barnet blir utsatt for fysisk mishandling. Barnet har i tillegg ofte en urolig eller utagerende atferd. Foreldre som skader barnet sitt forklarer gjerne skadene på barnet som selvpåførte fordi barnet er urolig, mens barnet selv mangler gode forklaringer på dem (Lilleberg & Rieber Mohn, 2010).

Fysisk vold etterlater seg merker på kroppen som andre kan se og stille spørsmål ved. De vanligste fysiske tegnene på alvorlig mishandling er merker etter slag, brudd på knokler, spesielt merker etter flere, gamle brudd eller brennmerker på kroppen til et barn (Dahl & Dalsegg, 2009). Psykologisk sett er det vanlig at barna virker stille og vaksomme rundt foreldrene. Eldre barn vegrer seg mot å kle av seg eller bade med andre, og er ofte skamfulle fordi de er så lite verdt at de blir behandlet dårlig, og de er lojale mot foreldrene sine. Barn flest ønsker ikke å stille foreldrene sine i dårlig lys og skjuler derfor hva som skjer hjemme

(Bunkholdt, 2000). Fysisk mishandling kan forekomme i ulik alvorsgrad. De mest alvorlige handlingene er potensielt dødelige, som for eksempel å filleriste, brenne, kvele, drukne, forgifte og trykke sammen brystkassen på barnet. Barn som utsettes for fysisk vold vil ha synlige tegn på kroppen sin som blåmerker på hånd og håndledd, knipemerker på skuldre, blåmerker over munnen, på nedre del av rygg, på enden og/eller på øreflippene. Disse blåmerkene har en spesifikk form som er fingerlignende (oftest på munn eller ører), håndlignende form (oftest på kinn, brystkasse, rygg og begge armer) og kjepp eller reim lignende form (på hånd eller ankene og over hendene, enden eller ryggen). Noen barn kan ha bitemerker og brennmerker etter for eksempel sigaretter, lys, jern eller varmt vann (Heltne & Steinsvåg, 2011). De mest alvorlige skadene har ikke nødvendigvis alltid ytre tegn. Eksempel på dette er spedbarn som ristes så hardt at de får innvendige hodeskader, som blødninger i hjernehinnen eller i øyet. Et barn som får slag eller fall mot hodet kan få alvorlige hjernesker, selv om det ikke er synlige ytre skader på hodet. Slike skader kommer tydeligere til syne når barnet blir eldre i form av epilepsi, lammelse og utviklingshemning (Killén, 1991).

2.7.2. Tegn på at barnet er utsatt for psykisk vold

Psykisk vold etterlater ingen synlige spor som blåmerker eller sår på barnets kropp, og kan derfor være vanskelig å oppdage for andre. Det en må se etter her er symptomer på angst, uro, aggresjon mot andre, konsentrasjonsvansker, tristhet og mistilpasning. Problemet er at mange barn kan ha slike symptomer uten at foreldrene mishandler dem. Barn kan ha utagerende atferd på grunn av andre ting, som for eksempel den kjente 3 års trass-perioden eller bare ha en periode der en gråter mer uten grunn uten at en helt vet hvorfor. Barn er forskjellige og det er ikke alltid like lett å tolke dem i ung alder når språket ikke er helt på plass og de ikke har lært å snakke om følelser enda (Dahl & Dalsegg, 2009). Psykisk vold blir derfor sjelden identifisert før barnet har utviklet alvorlige psykiske problemer (Killén, 1991). Reaksjonene barnet får kan utvikle seg til å bli posttraumatisk stress lidelse, som gjør at barnet er i kontinuerlig beredskap mot mulig fare. Mange barn opplever at de sitter inne med mye sinne i kroppen i ettertid, og har lettere for å tolke kommentarer eller episoder sterkere og mer negativt enn andre barn. Barna kan reagere med psykisk ubehag dersom de møter personer eller situasjoner som minner dem om overgriperen, og sliter ofte med dårlig nattesøvn. Mangel på søvn gjør at barnet konstant er sliten, noe som går utover konsentrasjonen. Små

barn som har opplevd psykisk mishandling gråter også ofte mer enn andre uten grunn (www.barneombudet.no).

2.7.3. Tegn på at barnet er utsatt for seksuelle overgrep

Noen av de vanligste reaksjonene barn kan få i ettertid av seksuelle overgrep er;

- Søvnvansker
- Konsentrasjonsvansker
- Redsel for å være alene
- Gjenopplevelse av det som skjedde
- Angst/ulike redsler
- Skepsis til andre/stor brist i tillit til andre mennesker

(www.barneombudet.no).

I Norge ser det ut til å være en oppfatning om at barn har en form for seksualitet. Seksuell atferd hos barn kan deles inn i to kategorier, som er normal seksuell atferd relatert til barns utvikling, og problematisk seksualisert atferd. Normal seksuell atferd er barns naturlige nysgjerrighet på å bli kjent med sin egen kropp. Med problematisk seksualisert atferd menes atferd som er uvanlig for aldersgruppen, og som kan føre barnet eller andre inn i risikosituasjoner eller skape ubehag for andre. Det kan være vanskelig å vite når barnets atferd går over til å være problematisk seksualisert, derfor er det viktig at de som møter barn har kunnskap om hvilke tegn de skal være oppmerksomme på (Nordenstam, Borgen, Ihle & Johansson, 2002).

De yngste barna viser ofte tydeligere tegn på at de har opplevd seksuelle overgrep enn eldre barn, gjennom lek, tegning og direkte utsagn. Det er naturlig for mange barn å fortelle om det som har skjedd til en person som står dem nær. Barn kan be førskolelæreren om å “leke slik pappa gjør”, og demonstrere det pappa gjør dersom noen spør. Det er dessverre vanlig at mange voksne ikke tror på barnet, de føler seg ille berørt og foretrekker å snakke bort ubehagelige fortellinger. Det er viktig å ta signalene på alvor, fordi barn som ikke blir trodd slutter å be om hjelp. Mange barn vil også ha sperrer mot å fortelle om seksuelle overgrep av flere grunner. Overgriperen kan ha truet barnet, det kan frykte reelle konsekvenser som skilsmisse, innblanding av politi og barnevern, noen hindres av lojalitet fordi overgriperen er

et nært familiemedlem, barnet kan frykte de voksnes reaksjoner og være redd for å ikke bli trodd eller forstått, barnet skammer seg eller opplever at overgrepene fortøner seg som uvirkelige. Men selv om barn ikke sier direkte hva som har skjedd, så kan de signalisere på andre måter at de lider (Bunkholdt, 2000).

Tegn på at et barn er utsatt for seksuelt misbruk er medisinske, psykosomatiske og atferdsmessige. Fysiske tegn på at et barn er utsatt for seksuelle overgrep kan være utvidet endetarm og vagina, skader rundt kroppsåpningen, på hofter, lår og bryst, kronisk urinveisinfeksjon, forstoppelse og magesmerter (Killén, 1991). Barna utvikler angst, særlig for spesielle mennesker, de er redd for å være alene med enkelte personer, de liker ikke berøring, badeværelser eller toaletter. Barna er ofte deprimerte og trekker seg bort fra jevnaldrende. De har mer kunnskap om seksuelle forhold og seksualisert atferd enn andre på sin alder. De kan plutselig forandre egen atferd. De kaster opp, har mye vondt i magen og andre psykosomatiske symptomer (Bunkholdt, 2000). Barn som utsettes for seksuelle overgrep kan være negative til å besøke overgriperen, uten å oppgi noen god grunn. Barnet kan også uttrykke at “pappa er dum” eller “pappa leker dumme leker”. Likeledes er det vanlig at barn som har vært utsatt for seksuelt misbruk viser seksuell atferd i lek og samhandling med andre. Barnet kan nærme seg andre mennesker enn overgriperen på samme måte som det har lært av overgriperen, med en seksualisert oppmerksomhetssøkende atferd. Det kan være som mindreverdige og onde, eller som en voksen person med hemmeligheter. Barn som har seksuell erfaring viser ofte denne erfaringen gjennom seksuell lek eller tegning, ved å vise detaljert kunnskap om voksen seksualitet som ikke er normal for barnets alder. Noen barn reagerer med å oppføre seg yngre enn de egentlig er. De bruker babyspråk i talen selv om de har utviklet et godt språk, eller de begynner å væte seg. Andre tegn er alvorlige søvnforstyrrelser, fobier og mareritt med seksuelt innhold, hysteriske anfall som skriketokter, skjelving eller besvimelse (Killén, 1991).

2.8. Prosedyre for håndtering av mishandlede barn

Det er ingen andre i det offentlige som ser barn og foreldre så mye sammen som ansatte i barnehage og skole. Barnehagen kan derfor ha en avgjørende rolle for barnevernets arbeid i å hjelpe de barna som trenger det. Barnevernet ser ikke barn og foreldres samspill i en naturlig sammenheng, og kan derfor ha god nytte av at barnehagen ser og plukker opp de barna som

ikke har det bra og som kanskje trenger hjelp. Men for at barnehagen skal kunne identifisere disse barna og videreformidle bekymringer er det avgjørende hvilken kunnskap de ansatte har om mulige konsekvenser et barn får av å utsettes for familievold, og hvilken atferd som gir tegn til bekymring (Bjelland, 1998).

Bekymringsfull atferd kan virke flertydige og forstås på mange måter, derfor bør en være forsiktig med å se etter “bevis” på omsorgssvikt. Barnehagen kan aldri være helt sikker på hva som er den egentlige årsaken til at et barn endrer atferd eller utagerer. En bør reflektere og drøfte saken med leder og kollegaer, slik at en ikke går alene med denne uroen. Videre kan en gjøre systematiske observasjoner av barnet der en fokuserer på atferden, men holder mulige årsaker utenfor. Det trengs en helhetlig kartlegging og vurdering, som ikke er mulig å gjennomføres av barnehagen. Det er barnevernet sin oppgave å undersøke bekymringsmeldingen, og skaffe eventuelle bevis og annen dokumentasjon på at barnet opplever omsorgssvikt (Lilleberg & Rieber-Mohn, 2010). Dersom en får mistanke om at et barn er utsatt for vold eller seksuelle overgrep skal en derfor straks melde fra til barnevernet. Det mest riktige er først å gå til sin overordnede, som så tar hånd om den videre saksgangen. I barnehagen er det styrer (Bunkholdt, 2000). En skal likeledes melde inn bekymringer på nytt dersom en får kjennskap til nye forhold som gjør deg bekymret, selv om barnevernet allerede er involvert, og selv om du har meldt om samme forhold tidligere (Lilleberg & Rieber-Mohn, 2010).

Barn som opplever vold i hjemmet har først og fremst behov for at volden stoppes. Da er de avhengige av at noen ser hva som skjer og griper inn tidligst mulig. Det vil være lite nyttig å sette inn tiltak hos et barn med aggressiv atferd i barnehagen dersom volden fortsetter hjemme. Men det at volden avsløres betyr ikke nødvendigvis at barnet går bort i fra den aggressive atferden. Tvert imot vil barnet sannsynligvis fortsette atferden fordi det er blitt barnets væremåte. Barnet trenger veiledning og hjelp til å kunne få en sunn utvikling, som jeg vil presisere i neste avsnitt om barn med aggresjonsproblemer i barnehagen (Lilleberg & Rieber-Mohn, 2010).

2.9. Barn med aggresjonsproblemer i barnehagen

Barn med aggresjonsproblemer blir ofte møtt med sinte og skarpe korrigeringer på den negative atferden. Aggressiv atferd er uønsket, og det er lett å stemple barna som umulige og vanskelige uten å vektlegge situasjonen eller forholdene rundt atferden. Mange voksne forsøker å løse problematferd ved å endre og tilpasse barnets atferd til eksisterende rutiner og regler som er i barnehagen. Dette kan derimot gi motsatt effekt og ende med å forsterke den uønskede atferden. En må huske på at ingen barn er umulige, og negativ atferd er ofte resultat av traumatiske opplevelser som mishandling eller en annen form for grov omsorgssvikt. Når en skal håndtere aggressiv atferd hos barn må en se barnet bak atferden og legge vekt på barnets sterke sider. I tillegg er det viktig å motvirke utstøtings- og marginaliseringsprosesser. Atferd er alltid et resultat av en kombinasjon av miljømessige og individuelle faktorer. Derfor er det ikke alltid en god løsning å tilpasse barnet til fastlåste rutiner og regler, men i stedet tilpasse rutiner og regler etter barnets forutsetninger (Lilleberg & Rieber-Mohn, 2010).

Barn med problematferd har samme behov som alle andre barn;

- Rutiner
- Struktur
- Tydelighet
- Forutsigbarhet og trygghet
- Omsorg
- Følelsesmessig bearbeiding

Barn med atferdsproblemer har derimot et enda større behov for dette enn andre barn, fordi de er mer sårbare. Barn med atferdsproblemer reagerer ofte med å bli mer utagerende og urolige når de opplever situasjoner som utrygge, uoversiktlige eller uforutsigbare. Barnehagen bør derfor ta sikte mot å jobbe med individuelt tilpassede løsninger. Alle barn er unike og forskjellige, og trenger å bli møtt ut ifra sine egne behov. Det er ikke alltid slik at likhet er rettferdighet. En kan ikke alltid forvente at alle barn skal mestre å sitte ved bordet til alle er ferdige med å spise, eller klarer seg alene i do-køen. Når et barn viser tegn til problematferd er det viktig at de voksne kommer i forkant av negative situasjoner. Det skal ikke mye til før barnet etablerer et negativt mønster og blir stemplet av både de voksne og jevnaldrende. Når

dette skjer fører ofte forventningen om en type atferd til at barnet gjør mer av atferden. Det blir en selvoppfyllende profeti. I barnehagen er mange barn sammen hele tiden, noe som kan gjøre dagen uoversiktlig for barna. Det er derfor ekstra viktig med struktur, forutsigbarhet og tydelige rammer (Lilleberg & Rieber-Mohn, 2010).

Barn med problematferd møtes ofte med negative tilbakemeldinger, korreksjoner og påpekninger om hva en gjør galt. Men disse barna har mer behov enn noen andre for å føle seg verdsatt og bli møtt med ros og gode ord. Det er viktig at de voksne klarer å se flere sider av barnet enn problematferden. Alle har gode sider og situasjoner de fungerer godt i, og for at barnet skal få en god utvikling er det viktig at noen viser omsorg og får barnet til å føle seg som en del av det store fellesskapet i barnehagen. Barn som har problemer med å stole på andre mennesker, og som strever med å etablere positive og nære relasjoner har ofte et dårlig forhold både til andre barn og til voksne. Relasjonsetableringen er de voksne sitt ansvar, og avhenger av at de viser tillit til barnet og er til å stole på. Barn som har opplevd vold trenger mange bekræftelser fordi de har vansker med å etablere tillit til noen, og de trenger voksne som ser og forstår at atferden grunner i traumatiske opplevelser. De er ikke håpløse og trenger noen som ikke gir dem opp. Barnet trenger tydelige grenser for hva som aksepteres, men ikke sinne og respektløshet (Nordahl, Sørli, Manger & Tveit, 2005).

Eksempler på tiltak for å forebygge og stoppe reaktiv aggresjon i barnehagen er;

1. Ødelegg suksessfaktoren

Det viktigste tiltaket for å avlære reaktiv aggresjon er å ødelegge suksessfaktoren, ved å sørge for at barnet ikke får noe positivt ut av den negative atferden. Suksessfaktorer er det som opprettholder problematferden, og kan tas bort ved å vise at atferden er uakseptabel og får konsekvenser. Når aggressiv atferd fører til mer negativt enn positivt er det sannsynlig at barnet stopper atferden. Gi ros til barnet når det gjør noe positivt, og jobb med grensesetting og relasjonsbygging gjennom et autoritativt perspektiv (Aronson, 2007). En bør unngå straff, fordi straff bare har en midlertidig virkning som ofte har motsatt effekt. I mange tilfeller fører straff til en økning av barnets aggresjon, ved at barnet bruker samme strategi mot andre. Barn stopper ikke aggressiv atferd fordi det må gi etter for straff, de må internalisere verdier om at atferden ikke er bra (Bunkholdt, 2000).

2. Relasjonsbygging og grensesetting

Familieforhold er som tidligere nevnt en av de største årsakene til utvikling av aggresjon, fordi manglende trygghet mellom foreldre og barn fører til at barnet utvikler en aggressiv atferd. Dette gjør det viktig at en i arbeidet med aggressive barn legger vekt på varme og kontroll. Med varme menes kvaliteten på relasjonen mellom barn og voksen, mens kontroll er et uttrykk for hvilken grad den voksne er tydelig og har forventninger til barnet (Nordahl, Sørli, Manger & Tveit, 2005). En voksen som gir mye varme og kontroll bruker en autoritativ oppdragerstil, som er vist å være best egnet for å forebygge aggressivitet. Voksne som har en slik leder-stil i barnehagen vil ha en positiv innflytelse på utviklingen av barn og unges kompetanse og atferd. Foreldre eller barnehageansatte som er autoritative, er varme og involverer seg i barna, men setter samtidig klare standarder for oppførsel og grenser. Dette vil gi samarbeidsvillige, vennlige barn med bedre selvtillit (Berkowitz, 1993).

Svært mange av de reaktivt aggressive barna har ikke hatt gode, trygge relasjoner til foreldrene sine, og har ikke fått føle nok varme, kjærlighet og trygghet. En voksen person i barnehagen kan bli en slik nær voksen for barnet, ved å skape gode relasjoner, samt sette tydelige grenser. Barn som har et godt forhold til barnehageansatte ser ut til å vise mer positiv sosial kompetanse og trives bedre i barnehagen (Nordahl, Sørli, Manger & Tveit, 2005).

Relasjonsbygging er sentralt når det gjelder å skape rom for utvikling og trygghet.

Relasjonskompetanse handler om hvordan vi møter andre mennesker og ser deres behov, og forutsetter at barnet har evne til empati, forståelse og overbærenhet (Røkenes & Hansen, 2007).

Et barn som møter omverdenen med en mistillit, har behov for å bygge opp en tillit gjennom gode relasjoner. Når en jobber med problematferd og relasjonsbygging i barnehagen, er det viktig at de ansatte samarbeider og har kunnskap om hvorfor en god relasjon til barnet er viktig. Dersom en er åpen for å se barnets aggresjon som en reaksjon på at noe er galt i barnets liv, blir det lettere å se hvilke behov det enkelte barnet har, og tilpasse deretter. Aggresjon kan være et tegn på at barnet har det vondt, og trenger omsorg og forståelse. De voksne må bli kjent med, og lære seg hva som er karakteristisk for barnets relasjoner, og gi barnet en helt ny opplevelse av hva en relasjon kan være. Barn har behov for erfaringer som kan gi dem gode opplevelser av seg selv i kontakt med andre (Killén, 1991). Målet med relasjonsbygging er å skape trygghet hos barn og trene opp sosial kompetanse. De voksne i barnehagen bør dermed fremstå som gode rollemodeller og vise hvilken atferd som er

akseptert. En god relasjon avhenger av at en voksen viser genuin interesse for barnet, og snakker om ting som opptar barnet. Desto bedre en kjenner et barn desto enklere blir det å tilrettelegge slik at barnehagen blir en god opplevelse. En kan foreslå aktiviteter, og snakke om ting en vet barnet kan og liker. Barn trenger mye varme og støtte, men også tydelige rammer om hva som forventes, aksepteres og ikke. En voksen må lese barnets signaler, gi passende responser til signalene, akseptere og gi emosjonell varme, tilby assistanse når det trengs, modelere regulert atferd, og gi passende struktur og grenser for barnets atferd.

Relasjonen mellom barn og voksne kan påvirke barnets videre utvikling av sosial kompetanse i barnehagen. Barnet kan bygge opp kompetansen gjennom samspill med voksne slik at en fungerer bedre i sosiale settinger med jevnaldrende, emosjonell utvikling, selvregulering og kompetanse som oppmerksomhet, motivasjon, problemløsning og selvfølelse (Pianta, Hamre & Stuhlman 2003).

Pianta (1999), bruker "Banking Time" som et effektivt tiltak for å endre relasjoner. Det handler om at en voksen person setter av litt alene-tid med barnet, der de gjør aktiviteter som barnet bestemmer, for å bli bedre kjent. Banking Time skal ikke brukes som belønning eller straff, men til kvalitetstid der barnet får mer oppmerksomhet, kommunikasjon, mer positive emosjonelle opplevelser og motivasjon. Hensikten er å bygge opp en avslappet og trygg relasjon, der de voksne får en bedre forståelse av barnet, og barnet føler seg sett, hørt, respektert og forstått. På den måten samler en opp positive opplevelser som gjør at det blir mindre konflikter og uenigheter mellom dem. Barnet blir enklere å ha med å gjøre, minker risikoen for problematferd og har større sannsynlighet for å lykkes akademisk og sosialt. Barn som knytter god relasjon til noen blir mer utforskende, viser mer interesse for den voksne og gir mer oppmerksomhet. Gjennom interaksjon og gjensidig forståelse lærer barnet hva som forventes av det, og hvilken atferd som tolereres og ikke. Dette kan barnet ta med seg videre og skape gode relasjoner til andre. Barn trenger tilbakemeldinger på atferd, men hovedfokuset må være på det positive som blir gjort. Når det positive fremheves opplever barnet mestring og ønsker å gjøre flere gode ting. Oppmerksomheten barnet får av de voksne, bygger opp en trygghet slik at tilbakemeldingene får en større betydning for barnet. Når barnet føler seg trygg på de voksne blir det lettere for dem å gå til de voksne når de føler seg urettferdig behandlet eller trenger hjelp.

3. Trening av sosial kompetanse

Barn som blir avvist eller utsatt for vold av nære omsorgspersoner utvikler en aggressiv atferd først og fremst når de mangler indre standarder som kan fortelle dem hvordan de skal oppføre seg i det sosiale liv. Barna mangler sosial kompetanse som kunnskaper, ferdigheter og holdninger som bidrar til å mestre sosiale miljøer, etablere og opprettholde sosiale relasjoner, utvikling og trivsel. For at barn med atferdsproblemer skal kunne fungere godt i barnehagen er det viktig å trene opp den sosiale kompetansen. Barnet må trene på empati, samarbeid, selvhevdelse, selvkontroll og å ta ansvar. Empati går ut på å vise omtanke og ha respekt for andres følelser og synspunkter, og kunne se ting fra andres perspektiv. Samarbeid går ut på at barnet må lære seg å dele med andre, hjelpe andre og følge beskjeder og regler. Positiv selvhevdelse handler om å ha lett for å få venner og å kunne omtale seg selv i positive vendinger, og det å kunne si ifra når en føler seg urettferdig behandlet. Selvkontroll er å kunne vente på tur, inngå kompromisser og reagere adekvat på ting. Dette forutsetter at barnet er bevisst på sine egne følelser, og i stand til å regulere og kontrollere sterke følelser. Ansvar går ut på å kunne kommunisere med voksne og vise respekt for eiendeler og arbeid (Ogden, 2009).

Aggressive atferdsmønstre som oppstår på grunn av opplevd omsorgssvikt gjør det vanskelig for barn å fungere sosialt. De fremstår uforutsigbare og aggressive, og blir ikke så godt likt av andre barn eller voksne. Når de andre barna ikke vil leke med dem mister de samtidig mye av den sosiale læringen som skjer gjennom samhandling og lek. Læring av sosiale ferdigheter kan derimot gjøre forholdet til omgivelsene bedre. Barnet kan få oppleve positive reaksjoner på seg selv, og åpne mulighet for å kunne utvikle tilknytning til personer utenfor familien (Killén, 1991). Sosial kompetanse må forstås som noe kontekst- og kulturavhengig. Det innebærer å ha evne til å endre atferd ettersom ulike situasjoner krever det, og tilpasse seg sosiale miljøer som har ulike krav, normer og forventninger (Ertesvåg, 2003).

Aggressive barn bør lære å utvikle empati for andre gjennom perspektivtaking. Når et barn tar andres perspektiv blir det vanskeligere å utføre aggressiv atferd mot dem, fordi de identifiserer følelsene til den andre personen. En kan øve på perspektivtaking gjennom rollespill der barna får utforske følelsene sine gjennom lek i ulike situasjoner (Aronson, 2007). Ertesvåg (2003), mener det mest effektive er å ta utgangspunkt i faktiske hendelser som barna kjenner seg igjen i. Problemstillingen kan presenteres ved å lage en diskusjon, et skuespill, lese en bok eller se en film om temaet. Når barna tar stilling til problemstillingen

lærer de å se ting i perspektiv, samtidig som de lærer hva som er akseptert atferd og hvilke konsekvenser atferd kan få for en selv og for andre.

Alle barn trenger å reagere, enten det er på positive eller negative hendelser i livet. En bør derfor hjelpe dem med å uttrykke seg på andre måter enn gjennom aggresjon. Barna trenger hjelp til å sette ord på følelser og opplevelser, reflektere over følelser og interaksjoner, finne alternative løsninger og alternativ atferd, og teste dem slik at noe av trykket og sinnet i kroppen avtar (Isdal, 2002). Dette kan gjøres ved å studere ansiktsuttrykk på film, i bøker eller i virkeligheten. Barna kan vurdere om personen ser sint, sur, glad eller lei ut. En kan også lære barn å kommunisere bedre når de møter andre mennesker, og oppmuntre dem til å komme til en voksen når de føler seg urettferdig behandlet i stedet for å gå til angrep. Dette blir lettere når barnet får en trygg base hos en eller flere voksne i barnehagen. Barnet må lære seg å kommunisere følelser i stedet for å la dem få utløp i aggressiv atferd. De voksne kan hjelpe barnet å sette ord på følelsene ved å snakke om situasjoner med barnet, og trene på perspektivtaking (Pianta, Hamre & Stuhlman, 2003). Dette kan være problematisk i praksis fordi barn som er lite akseptert av andre barn får lite utbytte av å trene i sosiale omgivelser når de blir møtt med avvisning eller negative kommentarer. Derfor er det viktig at alle barna deltar i øvelsene, ikke bare det barnet som har størst behov (Ertesvåg, 2003).

Barn som opplever å bli sett, får omsorg, nærhet eller forståelse av andre, blir tryggere på egne reaksjoner. De lærer at følelser er greit, de kan tåles og de kan takles. Samtidig hjelper det å sette ord på følelser en til å forstå de følelsesmessige reaksjonene en opplever. Når en får forståelse for følelser og indre reaksjoner opplever en å ha kontroll, blir mindre overveldet og handler mindre ukontrollert (Isdal, 2002). Det er viktig at en har størst fokus på de positive tingene eleven gjør og det som mestres, i stedet for å fremheve svakheten og feilene. Barn som opplever mestring blir mer positive til å gjenta og å få mer positiv tilbakemelding (Ertesvåg, 2003).

Det viktigste barnehagen kan gjøre for barn med aggresjonsproblemer, er å bli kjent med barnet for å kunne forstå hvor atferden kommer fra, og deretter tilpasse rutiner og regler til barnets egne forutsetninger. Når barnets atferd grunner i vold fra omsorgspersoner er det viktig at barnehagen ikke selv tar avgjørelsen hvilken hjelp som trengs i familien, men overlater dette til barnevernet (Lilleberg og Rieber-Mohn, 2010).

3. Forskning og Metode

3.1. Innledning

I oppgavens teoretiske del ble problemstillingen min belyst ut i fra hva foreliggende teori og tidligere forskning sier om temaet. I denne empiriske delen skal jeg gjøre rede for hvordan jeg innhentet informasjon fra fem fagfolk med god erfaring fra feltet, som sa seg villig til å dele sin kunnskap med meg gjennom intervjuer. Jeg vil starte med å gjøre rede for valg av forskningsmetode, intervju og gjennomføring, drøfte studiens validitet, reliabilitet og generalisering, og avslutte med å se på mulige feilkilder.

Forskningsmetode er ulike verktøy for hvordan vi kan tilnærme oss et felt på best mulig måte, og valg av forskningsmetode avhenger av hva det er en vil finne ut. Ettersom jeg ønsker å finne ut hva den enkelte informanten mener ut i fra egen teori og erfaring, har jeg valgt å bruke et kvalitativt forskningsdesign med intervju som metode (Silvermann, 2001).

3.2. Valg av metode

3.2.1. Kvalitativt forskningsdesign

Kvalitativt forskningsdesign kjennetegnes ved at forskeren søker en forståelse av fenomenet som studeres gjennom en nær relasjon, ved intervju og/eller observasjon. Metoden gjør det mulig for forskeren å være i direkte kontakt med informanten, og en kan studere fenomener i dets naturlige setting. Ved å bruke kvalitativ forskningsmetode kan en studere kvaliteten eller egenskapene ved de sosiale fenomenene en forsker på, og fremheve prosesser og meninger som ikke lar seg måle i kvantitative frekvenser (Thagaard, 2009).

Jeg valgte å bruke kvalitativt forskningsdesign fordi det er en metode som egnes godt til studier av personlige eller sensitive emner. Jeg vurderte det som etisk vanskelig å observere eller intervjuer voldsutsatte barn, og bestemte meg i stedet for å hente informasjon fra fagfolk som møter disse barna i en behandlingssituasjon. Gjennom intervjuene ønsket jeg å skaffe en dypere og bedre forståelse av hvordan informantene oppfatter voldsutsatte barns reaksjoner og

hvilke behov de har. Når en skal gjennomføre kvalitativ forskning er det viktig at en har et reflektert forhold til viktige beslutninger som skal gjøres i løpet av prosessen. En må vurdere hvordan materialet skal samles inn, analyseres og tolkes. Dersom en er kritisk til egen forskning og tar hensyn til etiske og metodiske dilemmaer som kan oppstå, vil en få en mer helhetlig forståelse av fenomenet som studeres, som gir grunnlag for å vurdere forskningens kvalitet (Thagaard, 2009).

Når målsettingen for en kvalitativ metode er å få en forståelse for de personene som studeres, har fortolkning en viktig plass innenfor denne type metode. Dette kan dermed knyttes til fortolkende teorier som fenomenologi og hermeneutikk. Fenomenologi tar utgangspunkt i den subjektive opplevelsen, og har som mål å oppnå en forståelse av den dypere meningen i enkeltpersoner erfaringer. Som forsker er det derfor viktig at jeg tar perspektivet til de fenomenene jeg studerer, og beskriver verden slik de oppfatter og erfarer den. Dersom en lykkes med det, og i tillegg inntar en kritisk holdning til etablerte ideologier, kan forskningen bidra til å gi kunnskap som baserer seg på erfaringene til fenomenene som studeres, og gjøre dem mer synlige og eksplisitte. Hermeneutikken er opptatt av å fremheve betydningen av å fortolke folks handlinger gjennom å fokusere på et dypere meningsinnhold enn det som er umiddelbart innlysende. Som forsker må en være åpen for at det ligger en dypere mening bak det som sies eller gjøres, og mening må forstås i lys av den sammenhengen det vi studerer er en del av (Ryen, 2002).

Denne oppgaven er fenomenologisk orientert. Formålet mitt med intervjuene er å få frem den strukturelle sammenhengen som er mellom de ulike temaene og som konstituerer problematikken vold i familien. Min oppgave er å undersøke meningsaspektet i temaet slik som informanten opplever og erfarer det. Men først vil jeg starte med å presisere og tydeliggjøre de prosessene som fører til resultatet i den kvalitative forskningen, ved å gjøre grundig rede for fremgangsmåten under datainnsamlingen, opplegg for analyse og hvordan resultatene som fremkommer blir tolket (Thagaard, 2009).

3.2.2. Intervju som Metode

Intervju er et godt utgangspunkt for å få en dypere forståelse for hvordan enkeltpersoner opplever og reflekterer over egen situasjon, ved at de som intervjues kan fortelle om hvordan

de opplever sin livssituasjon, og hvordan de forstår egne erfaringer. Intervjuer kan gi mer fylldig og dyp informasjon til meg og den teorien jeg har fått min kunnskap fra. Relasjonen som utvikles mellom forskeren og informanten, er viktig for det materialet forskeren får. Når innsamling av data foregår ved en åpen interaksjon mellom forskeren og informanten, er forskerens nærhet og sensitivitet i forhold til informanten viktig. Forskeren bruker seg selv som et middel for å få informasjon (Silvermann, 2001).

3.3.Intervju og gjennomføring

3.3.1. Utvalg av informanter

For å besvare oppgavens problemstilling burde utvalget av informanter være opp imot 15-20 personer, fordi man ofte har sett at man da når et metningspunkt for utvalgsstørrelsen innenfor kvalitativ forskning. Metningspunkt vil si når en kommer til et punkt der flere enheter ikke ser ut til å gi mer informasjon eller forståelse enn det som allerede er kommet frem i studien. Fordelen med å ha få informanter er at det gir en bedre mulighet for å gå mer i dybden på hver av dem (Ryen, 2002). På grunn av denne masterstudiens begrensede tid og omfang ble det ikke mulig for meg å intervju så mange, og jeg endte opp med 5 informanter. Informantene ble valgt på bakgrunn av egenskaper og kvalifikasjoner som jeg på forhånd håpet ville kunne gi svar på oppgavens problemstilling. Informantene skulle ha erfaring med barn som har opplevd familievold, og det ble derfor et kriterium at de måtte ha jobbet i minst 3 år med voldsutsatte barn (Thagaard, 2009).

Jeg henvendte meg til et behandlingssenter for voldsutsatte barn for å høre om noen der hadde mulighet til å gi meg informasjon med tanke på oppgavens omfang og problemstilling.

Lederen på senteret gav meg fem navn på mulige informanter, som jeg kontaktet over e-post. Jeg presenterte meg selv, oppgaven og problemstillingen og spurte om de ønsket å være med i prosjektet. Alle var positive til å delta, og vi avtalte fortløpende tid og sted for intervjuene.

For å få svar på problemstillingen min hadde jeg to menn og tre kvinner. To av dem var psykologspesialister, to var psykologer og en var klinisk sosionom. Med disse ulike yrkesbakgrunnene syntes jeg at informantene utgjorde et godt grunnlag for å skulle kunne besvare problemstillingen min, til tross for at utvalget var for lite.

Informantenes alder var fra 26 til 61 år, og arbeidserfaringene varierte fra 3-23år.

3.3.2. Intervjuguide

Intervjuguiden fokuserte på spørsmål om identifisering av voldsutsatte barn, mulige konsekvenser av opplevd vold, aggresjon som forsvarsmekanisme og barnehagens rolle. Disse ble delt inn i 4 forskningstemaer, samt et avslutningsspørsmål der informanten fikk muligheten til å komme med eventuell tilleggsinformasjon om temaet. Totalt inneholdt intervjuguiden 10 spørsmål.

1. Spørsmål om identifisering av voldsutsatte barn.

Gjennom de tre første spørsmålene ønsket jeg å finne ut hvilke kjennetegn et voldsutsatt barn har, hvilke tegn barnehageansatte bør legge merke til og hvorfor det er viktig å identifisere barn som opplever vold. Jeg valgte å begynne hvert intervju med disse spørsmålene fordi dette gir viktig informasjon som kan hjelpe med å identifisere voldsutsatte barn. Dersom det blir bedre kjent hva som er tegn til bekymring hos barn, så vil prognosen for å identifisere dem tidligst mulig øke. Desto tidligere en avdekker vold i hjemmet, desto bedre blir muligheten for at barnet skal kunne få en sunn og god utvikling (Lilleberg & Rieber-Mohn, 2010).

2. Spørsmål om konsekvenser av opplevd vold for barn.

Informantene ble spurt om hvilke konsekvenser det kan ha for barn å bli eksponert for vold, fordi jeg ville sette lys på hvor farlig det er for barn å bli utsatt for vold, og hvor store skader det fører til. Dersom folk vet hvor stor skade barn tar av å være vitne til eller utsettes for vold, kan det kanskje føre til at flere tar bekymringer på alvor, og får mindre sperrer for å gripe inn og melde fra til barnevern eller politi (Lilleberg & Rieber-Mohn, 2010).

3. Spørsmål om aggresjon som forsvarsmekanisme

Når det kom til spørsmål om aggresjon ville jeg vite hvilke forsvarsmekanismer informantene tror voldsutsatte barn bruker. Dersom informanten ikke nevnte aggresjon som en mulig forsvarsmekanisme ville jeg bruke et oppfølgingsspørsmål om de tror det er mulig at barn som opplever vold blir aggressive selv. Hvert barn har sin unike måte å takle en hverdag som innebærer vold. Barns forsvarsmekanismer kan ofte ses gjennom aggresjon, tilknytning og traume. Jeg ønsket mer informasjon på dette området for å få frem en mer helhetlig forståelse for barns væremåte når de utsettes for

vold. Voksne mennesker som møter barn med problematferd eller annen uforklarlig atferd må forstå at barnets atferd er et resultat av at barnet ikke har det bra (Nordahl, Sørli, Manger & Tveit, 2005).

4. Spørsmål om barnehagens rolle

Informantene fikk spørsmål om hva barnehager bør gjøre dersom de mistenker at et barn opplever vold i hjemmet, hva barnehagen kan gjøre for å hjelpe barnet, og om de tror barnehager har nok kompetanse om voldsutsatte barn. Jeg ønsket å høre informantenes mening om barnehagens rolle fordi jeg anser barnehagen som et viktig middel til å avdekke voldsutsatte barn, og måten et barn blir møtt på kan være avgjørende for hvordan barnet utvikler seg videre, både faglig og sosialt (Pianta, 1999).

Til slutt i intervjuet fikk hver informant muligheten til å komme med andre tanker eller erfaringer rundt temaet som de ønsket å sette lys på. Jeg valgte et såpass åpent spørsmål for å gi informantene mulighet til å komme med viktige ting rundt temaet, som jeg kanskje ikke hadde tenkt på selv.

3.3.3. Datainnsamling

Før jeg intervjuet de fem informantene mine valgte jeg å gjennomføre et pilotintervju av en medstudent som var kjent med problematikken, for å teste spørsmålene og forberede meg best mulig på de kommende intervjuene (Ringdal, 2009). Etter pilotintervjuet stilte jeg kritiske spørsmål til min egen intervjuguide og fikk positive tilbakemeldinger. Vedkommende syntes spørsmålene var klare og tydelige, samt at det var en sammenheng mellom dem som var lett å følge.

3.3.4. Gjennomføring av intervjuer

Intervjuene fant sted på informantenes arbeidssted, som ønsket fra vedkommende. Jeg presenterte meg selv med bakgrunn, utdanning, erfaring og interesse for feltet. Videre forsikret jeg meg om at informanten hadde fått informasjonsskrivet på forhånd, og var klar

over sine rettigheter og hva intervjuet gikk ut på. Jeg la vekt på at jeg som forsker var interessert i informantens egne meninger og opplevelser, og ikke var ute etter noe fasit svar. Jeg gjorde dette for å prøve å skape en trygg ramme, samtidig som jeg ønsket å fremstå som faglig seriøs og interessert, samt prøve å skape tillit (Ringdal, 2009).

Kvale (1997), skriver at det er flere måter å registrere intervjuer på med henblikk på senere dokumentasjon. Disse omfatter lydbåndopptak, videoopptak, notatskriving og bruk av hukommelsen. Det vanligste i dag er å ta lydbåndopptak. Intervjueren kan da konsentrere seg om intervjuets emne og dynamikk. Tonefall, pauser, ordbruk og lignende blir registrert, slik at man kan gå tilbake å lytte så mye man måtte ønske. Av denne grunn ble det brukt diktafon under intervjuene. For meg ble det viktig at jeg ikke skulle sitte å notere fordi jeg ønsket å ha fullt fokus på informanten og situasjonen. Alle informantene fulgte intervjuguiden kronologisk som planlagt, og hvert intervju varte i ca. 30 min.

3.3.5. Bearbeiding av data

All informasjon som ble hentet fra informantene i forbindelse med konfidensialitet og oppbevaring av data, ble behandlet innenfor Den Nasjonale Forskningsetiske Komité for samfunnsfag og humaniora sine retningslinjer. Det ble ikke lagret personidentifiserende eller personopplysninger i datamaterialet. Hvert intervju ble transkribert ordrett og oppbevart på et passordbeskyttet lagringsområde på en datamaskin, og bestod til slutt av ca. 30 sider tekst. Lydbåndopptakene ble lagret på bånd som ikke inneholdt personlige opplysninger, og ble slettet når studien var ferdig.

Bearbeiding av data er en analyseprosess der en tolker og reflekterer over datamaterialet. En finner de sentrale enhetene i materialet og vurderer hvordan de forholder seg til hverandre. Jeg valgte å bruke en temasentrert analytisk tilnærming til datamaterialet, som innebærer en sammenligning av informasjon om hvert tema fra alle informantene. En sammenligning av informasjon gitt fra alle informantene kan skape en dypere forståelse for hvert tema. Denne metoden er kritisert for å ikke ivareta et helhetlig perspektiv, fordi den løsriver tekst fra sin opprinnelige sammenheng når en sammenligner utsnitt fra tekster fra ulike informanter. For å ivareta et helhetlig perspektiv er det derfor viktig at informasjon fra den enkelte informant settes inn i sammenhengen som utsnittet av teksten var en del av (Thagaard, 2009).

Jeg leste nøye gjennom hvert intervju og noterte meg fellestrekk og ulikheter før jeg begynte å utarbeide resultatdelen. Jeg valgte å dele opp de ulike svarene fra informantene og kategoriserte dem i tilhørende spørsmål. Dette resulterte i at jeg fikk 4 forskningstemaer; Identifisering av voldsutsatte barn, mulige konsekvenser, aggresjon som forsvarsmekanisme og barnehagens rolle.

3.3.6. Ethiske vurderinger

Etikk er læren om moral, om hva som er rett og galt. Forskningsetikk er de grunnleggende moralnormene for vitenskapelig praksis. Tre etiske hovedprinsipp som all vitenskapelig virksomhet må være klar over og forholde seg til er samtykke, konfidensialitet og konsekvenser av å være med i forskningsprosjektet (Thagaard, 2009).

Når en skal samle inn data er det viktig at en forholder seg til de rettighetene informantene har. Prinsipp om informert samtykke innebærer at informanten må bli grundig informert om prosjektets målsetting og fremgangsmåter, at deltakelsen er frivillig og at en til enhver tid har anledning til å trekke seg uten å måtte oppgi grunn (Ringdal, 2009). Når det gjelder konfidensialitet er det viktig at personopplysninger som direkte eller indirekte kan knyttes til en informant ikke tas med i noen rapport av studien for å sikre personvern. Forskeren må til enhver tid under forskningsprosjektet vurdere de etiske implikasjonene ved å studere den bestemte gruppen. Informantene skal ikke oppleve deltakelsen som en belastning. Dette kan unngås ved at forskeren bruker en forstående tilnærming, og viser støtte til de involverte. Studier som bevisstgjør gruppens problemer, og som ikke er rettet mot å gi innsikt og forståelse kan i verste fall bidra til å forsterke den vanskelige situasjonen for informantene, og forsterke fordommer og holdninger mot dem. En må vurdere hva som er etisk å forske på, og om det er mulig å forske på en måte som unngår uheldige konsekvenser (Thagaard, 2009).

I denne studien fikk hver informant skriftlig informasjon og invitasjon til prosjektet, der jeg beskrev målsetting, fremgangsmåte og informantenes rolle og rettigheter. Jeg vurderte det som etisk vanskelig å intervjuer voldsutsatte barn, fordi de er sårbare og sannsynligvis ikke modne nok til å forstå eller beskrive situasjonen og konsekvensene av at de har vært utsatt for vold. Data ble derfor samlet inn gjennom intervjuer av erfarne fagfolk som jobber med voldsutsatte barn, som har god kjennskap til problematikken. For å sikre personvern og etiske

retningslinjer ble det ikke spurt om konkrete hendelser eller barn som informantene har møtt på, men om voldsutsatte barn generelt. Informantene ble gitt pseudonavn i den ferdige rapporten, og jeg valgte å ikke oppgi arbeidsplassen deres.

I følge personopplysningsloven skal alle forsknings- og studentprosjekter som innebærer behandling av personopplysninger meldes til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Før prosjektet kan godkjennes må forskeren gjøre rede for hvordan informantene skal gjøres anonyme, og hvordan personopplysninger skal lagres i manuelle og elektroniske registre (Ringdal, 2009). Når jeg meldte prosjektet mitt til NSD, forklarte jeg hva prosjektet gikk ut på, hvordan jeg skulle sikre personvern av informantene, og hvordan jeg skulle oppbevare og lagre data. Ved prosjektslutt skal lydopptakene slettes, og datamaterialet anonymiseres. Direkte personidentifiserte opplysninger som navn, og indirekte personidentifiserte opplysninger som alder, kjønn, stillingstittel, ansiennitet og bosted, skal endres eller slettes. Søknaden tilfredsstilte kravene i personopplysningsloven, og gav meg klarsignal på å gjennomføre studien.

3.4. Validitet, reliabilitet og generalisering

3.4.1. Validitet

Studiens validitet knyttes til hvorvidt tolkningene mine kan sies å være gyldige i forhold til prosjektets problemstilling, og om resultatene presenterer den virkeligheten jeg har studert. Validiteten kan styrkes ved at jeg som forsker går kritisk gjennom grunnlaget for egne tolkninger, og gjør tydelig rede for hvordan analysen gir grunnlag for konklusjonene mine (Ringdal, 2009).

Denne studiens validitet blir styrket av det teoretiske grunnlaget som er lagt. Kjente teoretikere fra nyere forskning støtter opp om resultatene fra intervjuene, og begrepsvaliditeten er god fordi det er brukt anerkjente nasjonale og internasjonale definisjoner av begrepet familievold (Ringdal, 2009).

Studiens validitet styrkes også av at jeg har intervjuet informanter som er i en jobb hvor det kontinuerlig kreves faglig oppdatering. Det at de er i direkte kontakt med voldsutsatte barn gir dem god kunnskap om temaet.

3.4.2. Reliabilitet

Studiens reliabilitet refererer i utgangspunktet til spørsmålet om hvorvidt det er mulig at en annen forsker som anvender de samme metodene som meg, vil komme frem til samme resultat (Thagaard, 2009). Silvermann (2001), forklarer reliabilitet som graden av hensyn til hvordan empiriske hendelser blir knyttet til forskning på ulike tidspunkter av forskjellige forskere, eller den samme forskeren ved ulike anledninger. Spørsmål som er sentrale når en skal vurdere studiens reliabilitet er om forskningsinstrumentet måler det som skal måles og om det gir et bilde av virkeligheten slik den er. Forskningens pålitelighet avhenger av om en kritisk leser vil bli overbevist om at studien er gjennomført på en troverdig måte.

Troverdigheten kan styrkes dersom hele forskningsprosessen blir beskrevet detaljert, med forskningsstrategier og analyseprosesser, slik at prosessen kan vurderes trinn for trinn. Den kan også styrkes ved at flere forskere deltar i prosjektet og samarbeider og diskuterer avgjørende beslutninger, eller ved at en annen forsker trekkes inn for å utføre en kritisk vurdering av prosjektets fremgangsmåter (Thagaard, 2009).

Jeg har forsøkt å styrke studiens reliabilitet ved å gi detaljerte beskrivelser av hva som er prosjektets mål, fremgangsmåte og hvordan jeg har tolket resultatene. Jeg har skapt et skille mellom informasjon fra kjente teoretikere og informasjon fra ulike informanter, og holdt mine egne vurderinger og meninger atskilt fra den informasjonen jeg har fått i løpet av forskningsprosessen. Reliabiliteten kunne ytterligere blitt styrket dersom jeg hadde forsket sammen med noen andre. Dette lot seg ikke gjøre på grunn av reglementene på Universitet i Stavanger, men jeg mener likevel at den støtten og rådene jeg har fått fra veilederen min har vært med på å styrke studien.

Intervjuene ble utført likt for alle informantene. Intervjuguiden ble fulgt kronologisk, de samme spørsmålene ble stilt hver gang og tidsmessig var det gjennomsnittlig likt gjennomført. Like rammer rundt intervjuperioden er gunstig for resultatenes reliabilitet. Intervjuene ble til slutt overført til tekst, ordrett. Til tross for at jeg gjennomførte et pilotstudie var jeg noe

usikker i utførelsen. Dette kan ha svekket reliabiliteten. Selv om jeg ble mer sikker på meg selv, intervjuguiden og informantene etter hvert som jeg fikk mer erfaring, kunne nok intervjuene vært gjennomført bedre i praksis. Tolkningen min av resultatene som kommer frem i oppgaven må også vurderes i forhold til studiens reliabilitet. Spørsmålene mine virker relevante ut fra den teorien som er lagt til grunn for problemstillingen. Kriteriene for at informantene ble valgt var at de hadde jobbet i minimum 3 år med behandling av voldsutsatte barn, og samtlige av informantene hadde førstehåndskunnskap om barn som utagerer på grunn av egne voldsopplevelser. Det er ingenting som tilsier at informantene ikke har svart ærlig, og svarene samsvarer med den teorien som ligger til grunn.

Ut ifra dette har jeg nok fått svar på forskningsspørsmålet mitt, men det er ikke sikkert at en annen forsker, eller jeg hadde fått de samme svarene om intervjuene ble tatt om igjen. Reliabilitet er komplisert i det kvalitative forskningsintervju, fordi den enkelte intervjuer alltid vil påvirke selve intervjusamtalen. Enhver forsker har sin egen forforståelse og vil derfor definere egne rammer som en tolker ut fra. Jeg har brukt et formelt men relativt ustrukturert intervju som vil variere fra intervju til intervju, og påvirkes av hva den enkelte informanten velger å legge vekt på. Dette gjør det umulig for en intervjuer å få et helt likt intervju til tross for at en bruker samme intervjuguide (Kvale, 1997).

3.4.3. Generalisering

Studiens generalisering refererer til om hensikten med funnene i forskningen kan gjelde for flere enn de som deltok i undersøkelsen. Dvs. om resultatene kan være gjeldene i andre kontekster, situasjoner eller tider. Ved å spesifisere bevisene og gjøre argumentene eksplisitte, tillater forskeren leserne selv å bedømme generaliseringens holdbarhet. Studiens troverdighet grunner i om forskeren har gjort en godt gjennomført og ærlig jobb. Det er viktig at forskeren forklarer og beskriver åpent på en upartisk måte. Men ærlige intensjoner fra forskerens side kan på ingen måte garantere troverdige funn (Kvale, 1997).

Jeg tror ikke resultatene jeg har kommet frem til gjennom denne studien kan sies å være representative for generalisering. Selv om jeg har gjort et ærlig forsøk på et best mulig forskningsprosjekt så er utvalget mitt mye mindre enn anbefalt, og jeg befinner meg på et område som det er lite forskning på fra før av. Resultatene mine er likevel lærerike og

interessante, og kan bidra med å generere informasjon som kan stimulere andre til å utføre større studier med samme problemstilling eller tema, med kvantitativ metode.

3.5.Mulige feilkilder

Når en utfører studier bør en være bevisst på og ta hensyn til at resultatene kan være påvirket av mulige feilkilder (Befring, 2002). Min egen forståelse og tolkning av emnet kan være preget av personlige opplevelser som gjør at resultatene og tolkningen kanskje ikke blir så objektiv som den burde. Selv om dette er noe jeg har vært bevisst på helt fra starten av, kan resultatene bære preg av en noe mangelfull upartisk distanse. Min påvirkning kan dermed både ha påvirket intervjusituasjonen og overidentifisering som kan ha innvirkning på resultatene. Selv om jeg føler jeg har tolket og analysert data upartisk, vil det være nesten umulig å ikke se resultatene i lys av min egen kunnskap og erfaring. Dette kan gjøre at jeg tolker annerledes enn andre og kanskje ikke fanger opp det rette budskapet.

Studiens reliabilitet og validitet må vurderes opp i mot de nevnte feilkildene. Data kan ha blitt påvirket av karakteristikk ved intervjuer, og/eller kjemien mellom intervjuer og respondent. Det er viktig at intervjueren klarer å beholde roen som en god lytter i intervjusituasjonen. Dersom forskeren preger intervjuene med sin forståelse kan dette være med på å farge svarene til informantene. Informantene som ble valgt ut for å skulle besvare problemstillingen min kan også ha vært en feilkilde i seg selv. En stressende arbeidsplass, livssituasjon, tidspress og lignende kan ha påvirket besvarelsen som ble gitt. Datamaterialet kan være påvirket av karakteristikk ved respondenten, som for eksempel deres hukommelse, kunnskap, opplevelse, motivasjon og personlighet. Informantene kan også ha holdt tilbake egne antakelser eller holdninger. Dersom jeg hadde valgt å intervju voldsutsatte barn eller barnehageansatte kunne jeg fått andre resultater, og intervjusituasjonen jeg valgte kan ha ført til andre resultater enn hva for eksempel telefonintervju eller spørreskjema ville ha gjort. Informantene kan ha vært ekstra forsiktige med hvilken informasjon de ville dele fordi de er mindre anonyme når de møter forskeren personlig, eller de kan ha følt at det var mer riktig å gi teoretisk riktige svar fremfor hva de selv har erfart. Jeg tror likevel at samtaleintervju gir et godt utgangspunkt for å skaffe gyldig informasjon, fordi det gir forskeren mulighet til å stille oppfølgings spørsmål og sikre seg at informanten forstår spørsmålet.

4. Presentasjon og drøfting av resultater

4.1. Innledning

I denne resultatdelen vil jeg presentere de ulike svarene og informasjonen jeg fikk fra de fem informantene gjennom intervjuer. Informantenes svar på intervjuguiden ble analysert ved hjelp av en fenomenologisk analyse, og skal til sammen utgi svar på oppgavens problemstilling om hvilken betydning opplevd familievold har for barns egen utagering, og hvordan barnehagepersonale bør forholde seg til voldsutsatte barn. En fenomenologisk analyse tar utgangspunkt i å presentere fenomenverdenen slik informanten selv opplever den. I denne delen vil jeg derfor fremstille studiens fenomen på grunnlag av informantenes perspektiv, og beskrive omverdenen slik den erfares av dem. Denne tilnærmingen vektlegger informantenes opplevelse av voldsutsatte barns situasjon, og jeg som forsker må innta en kritisk holdning til etablerte ideologier. Dette vil bidra til at kunnskap som er basert på informantenes erfaringer blir mer synlig og eksplisitt (Thagaard, 2009).

I fremstillingen av resultatene har jeg valgt å kategorisere svarene i fire forskningstemaer ut ifra intervjuguiden; Identifisering av voldsutsatte barn, mulige konsekvenser av opplevd vold, aggresjon som forsvarsmekanisme og barnehagens rolle. En slik kategorisering av tekst gjør at store datamengder sammenfattes til en mer oversiktlig tekst, og gjør det lettere å identifisere temaer og mønstre i materialet (Kvale, 1997). Hvert forskningstema vil gjøre rede for informantenes svar, som vil bli knyttet opp til teori. Til slutt vil jeg gjøre rede for informantenes egne tilføyinger til temaet.

4.2. Forskningstema 1. Identifisering av voldsutsatte barn

Det første forskningstemaet inneholdt spørsmål om hvilke kjennetegn voldsutsatte barn har, hvilke tegn barnehageansatte bør være obs på og hvorfor det er viktig å identifisere barn som opplever vold i hjemmet.

Ifølge kjent teori er bekymringsfull atferd som kjennetegner voldsutsatte barn, atferd som bryter med kulturens regler, normer og forventninger. De vanligste tegnene er aldersregresjon,

emosjonelle-, relasjonelle- og atferdsvansker (Lilleberg & Rieber-Mohn, 2010). Alle informantene kunne nevne flere av disse kjennetegnene, og ga eksempler på både internaliserende og eksternaliserende symptomer. To av informantene var i tillegg opptatt av at somatiske og psykiske helseproblemer som høyt stress nivå, vondt i magen og hodepine, kan føre til at barn henger igjen i utviklingen i forhold til jevnaldrende, både språklig, motorisk, sosialt og emosjonelt.

“Internaliserende symptomer er jo sånne ting som barnet tar innover seg i form av angst, utrygghet, depresjon, passivitet, selvmordstanker... ikke akkurat typisk for barn i barnehagealder, men det å få det vondt inni seg, bli utrygge, usikre osv. På den andre siden eksternaliserende i forhold til uro, aggresjon, utagering, opposisjonell atferd, oppmerksomhetsvansker og sånne ting” (Informant B).

Symptomene som denne informanten beskriver stemmer overens med teori om vanlige reaksjoner på traumatiske hendelser. Dahl & Dalsegg (2009), skriver at foreldre som utgjør en trussel mot barn gjør det vanskelig for barnet å bearbeide de vonde følelsene som følger mishandlingen. Barnet mangler beskyttelse og bygger opp en indre uro i kroppen som gjør at en blir følelsesmessig overstimulert. Noen barn lar følelsene få utløp i aggresjon, mens andre blir innesluttet og deprimerte. Det er vanskelig å si hvorfor barn reagerer forskjellig, men Dahl & Dalsegg (2009), tror det er mest gutter som blir utagerende, mens jenter viser mer symptomer som angst, depresjon og selvforakt, fordi jenter lærer at det ikke er lov å vise aggressive følelser, og da utvikler væremåter som kan dekke over sinnet i kroppen.

To av informantene nevnte at aldersregresjon kan være et tegn på at barnet opplever mishandling.

“I tillegg så kan man se og være obs på barn som har noe form for aldersregresjon, at barnet for eksempel ikke har et spisemønster, ikke har et toalett mønster som er adekvat i forhold til alder. Eller for eksempel regrederer i forhold til å bruke mindre språk enn det egentlig er i stand til, og sånne type ting som kan være tegn på utrygghet” (Informant A).

Informantenes bekymring for aldersregresjon kan knyttes til Lilleberg & Rieber-Mohn (2010), sin teori som sier at voldsutsatte barn ofte har en svakere sosial kompetanse enn jevnaldrende. De lærer senere enn andre barn, har problemer med å være med i lek fordi de ikke forstår lek-kodene og har vansker med å gjøre seg forstått.

Teori om hvilke tegn barnehageansatte bør være obs på for å oppdage voldsutsatte barn, sier at en skal være obs på barn som plutselig endrer væremåte. Barn kan gå fra å være deltakende og positiv til å bli innesluttet og engstelig, eller til å bli utagerende. En skal også legge merke til barn som har et anstrengt forhold til foreldrene sine, som har vansker med å knytte seg til noen, som har merke på kroppen sin, eller som viser seksuell atferd som er unormal for alderen (Nordenstam, Borgen, Ihle & Johansson, 2002). Når informantene fikk spørsmål om dette var samtlige av dem opptatt av at de ansatte må følge med på samspillet mellom barn og foreldrene i hente og bringe situasjoner. Informantene mente også at de ansatte må ha øyne og ører åpne, og våge å se eller høre de signalene barn sender ut. Flere av dem mente også at endring i atferd og synlige merker på barnas kropp er faresignaler. Ingen av informantene nevnte eksempler på bekymringsfull atferd som kjennetegner seksuelt misbruk.

“Barnehageansatte tenker jeg bør være oppmerksomme på selvfølgelig hvordan dette barnet oppfører seg. Hvis det plutselig er noe merker og slikt bør en jo være oppmerksomme på det. men bortsett fra det så tenker jeg at en bør være opptatt av endringer, og ikke være redd for å våge å høre det som en hører” (Informant D).

I likhet med informanten mener Bunkholdt (2000), det er viktig at en tar sår og merker på barnet alvorlig, fordi det kan være tegn på fysisk vold. Når et barn stadig kommer i barnehagen med skader på kroppen som det ikke har gode forklaringer på, så bør en forsøke å finne ut mer. Det informantene ikke nevnte var derimot fysiske indre skader som ikke er like lett å oppdage. Killèn (1991), mener slike skader skyldes vold som filleristing og slag mot hodet, og kommer ofte ikke til syne før barnet er eldre i form av epilepsi, lammelse og utviklingshemning.

“Jeg tror barnehageansatte har de første signalene litt sånn i magen. De merker noe på barnet, hvordan det er relasjonelt, hvordan det reagerer i situasjoner, de merker angst symptomer og ikke minst observerer barnet sammen med sine foreldre i henting og bringing” (Informant B).

Lilleberg & Rieber-Mohn (2010), støtter denne informantens ide om at barnehageansatte bør følge med på samspillet mellom barn og foreldre. Mishandlede barn vil ofte bli avventende i kontakten med foreldrene sine. Bunkholdt (1993), skriver at barna sjekker hvilken stemning foreldrene er i, og at de er stille og vaksomme rundt foreldrene sine for å unngå å trigge

agresjon. Når det gjelder angst- og relasjons symptomer som informanten nevner, så forklarer Bowlby (1996), dette med at voldsutsatte barn en stor brist i tillit på at andre mennesker er gode. Disse barna får derfor vansker med å knytte seg til andre og blir aggressive eller trekker seg bort.

På spørsmål om hvorfor det er viktig å identifisere barn som opplever eller har opplevd vold i familien er teorien tydelig på at det er viktig for å ivareta barns utvikling og helse (Lilleberg & Rieber-Mohn, 2010). Dette var samtlige av informantene enige i.

“Det er viktig at det stopper! Ja, de ungene trenger hjelp til at foreldrene får hjelp hjemme til at situasjonen kan endre seg. Veldig mange av disse barna går i en konstant fryktberedskap. Og det er ikke sunt, det er skadelig” (Informant C).

“Det er kjempeviktig og må gjøres tidligst mulig fordi det påvirker barnets personlighetsutvikling. Hjernen er ikke ferdig utviklet og derfor påvirkes hjernens utvikling og modning. Hvis et barn blir stresset og redd og opplever sterke følelser gang på gang, så vil det kunne gi varige skader på hjernen” (Informant E).

Ifølge Heltne & Steinsvåg (2011), har informantene rett at identifisering må skje tidligst mulig, fordi det er de minste som tar størst skade. Barn er mye mer sårbare fordi de er i den fasen hvor grunnlaget for kroppens fysiske og følelsesmessige utvikling blir lagt. Perry, Pollard, Blakley, Baker & Vigilante, (1995), påpeker at hjernen og nervesystemet til små barn er i rask utvikling og tilpasser seg negativt til de voldelige omgivelsene. Dersom ingen ser barnet og volden fortsetter, så har barnet en stor risiko for å utvikle langvarige negative følger både utviklingsmessig, emosjonelt og relasjonelt.

4.3.Forskningstema 2. Mulige konsekvenser av opplevd familievold

Det andre forskningstemaet inneholdt spørsmål om hvilke konsekvenser familievold kan føre til for barn. Ifølge teori og forskning kan barn få svært alvorlige og langvarige konsekvenser som traumereaksjoner, atferds-, tilknytnings-, emosjonelle- og utviklingsvansker (Dodge,

1991, Isdal, 2002, Berkowitz, 1993, Dahl & Dalsegg, 2009). Informantene kom med flere forslag på konsekvenser og så ut til å ha kunnskap i tråd med det teorien sier.

Fire av informantene hadde størst fokus på jevnalderproblematikk som en konsekvens av mishandling.

“Barn som utagerer overfor andre barn blir upopulære og ensomme. Ikke nødvendigvis, men de er ikke et barn som andre vil leke med og ha kontakt med” (Informant A).

Ifølge Dodge (1991) har informantene rett i at barn som utagerer har vanskelig for å få venner. Barna har en forstyrret tilknytning til foreldrene, som skaper en utrygg situasjon og setter dem i konstant beredskap for mulig fare. Ingen av informantene nevnte reaktiv aggresjon, men ifølge Roland & Idsøe (2001), er det denne typen aggresjon som kjennetegner voldsutsatte barn. Reaktiv aggressive barn har ofte lavere sosial kompetanse, og blir mindre godtatt eller tolerert av jevnaldrende og voksne.

Informant B hadde mer fokus på hvordan vold påvirker barns emosjoner.

“Barn blir først og fremst utrolig redde. De blir redde for å dø, for at mor skal dø, for at noe forferdelig skal skje. Det skaper også for veldig mange en høy grad av forvirring. De vet ikke hva de skal tro, skjønner ikke hva som skjer” (Informant B)

Denne redselen og forvirringen som informantene beskriver samsvarer med det Isdal (2002), sier om at barn som lever med vold preges av et høyt indre stress nivå. Barna er redde og usikre og blir overfølsomme på mulig fare. Disse følelsene blir overveldende og fører til traumereaksjoner.

Samtlige av informantene var også opptatt av at voldsproblematikk kan gå i arv.

“Når det gjelder langsiktige konsekvenser så er vi her veldig opptatt av at ikke alltid men veldig ofte så går denne problematikken i arv. Det er veldig ofte slik at nesten alle voksne som sliter med utøverproblematikk her hos oss, nesten alle har en historie selv med å ha vokst opp med en eller annen type voldsproblematikk hjemme. Enten voldsproblematikk eller grov omsorgssvikt” (Informant C).

Forskning og teori sier det samme som informantene på dette området. Isdal (2002), skriver at vold avler vold gjennom å øke sannsynligheten for at ny vold finner sted, men at dette ikke

gjelder hvert individ som har opplevd vold. Grunnen til at et voldsoffer risikerer å bli voldsutøver mener Berkowitz (1993) skyldes at barna lærer at aggresjon er en effektiv måte å oppnå noe når de ser at foreldrene gjør det og aksepterer det. Dahl & Dalsegg (2009), mener en like stor faktor er at barn som utsettes for vold ikke har lært å håndtere naturlig aggresjon, og lar undertrykte følelser få utløp i aggressiv atferd. Aggresjonen blir en del av barnets væremåte, og risikerer å følge barnet helt opp i voksen alder.

4.4.Forskningstema 3. Aggresjon som forsvarsmekanisme

Det tredje forskningstemaet inneholdt spørsmål om hvilke forsvarsmekanismer voldsutsatte barn bruker. Teorien sier at de vanligste forsvarsmekanismene hos voldsutsatte barn kan knyttes til traume, tilknytning og aggresjon. Barn forsvarer seg på best mulig måte ved å dissosiere, bli overfølsom mot truende stimuli, ta på seg skylden for volden og utagere (Hart & Schwartz, 2009, Smith & Ulvund, 1999, Vitaro & Brendgen, 2005). Informantene nevnte flere av de samme forsvarsmekanismene som teorien er opptatt av, men det varierte hva de valgte å sette mest fokus på.

En av informantene mente at barn bruker mange forsvarsmekanismer som de kan slite med senere i livet, som at de tar på seg mye ansvar og skyld.

“Å tenke at dette er min skyld, og at hvis jeg blir snillere, flinkere, bedre, greiere, så går det kanskje bra. Og det har de for så vidt rett i... Hvis barnet passer på å bli så utrolig greie at de ikke skaper noen foreldre konflikter eller frustrasjon så er det også på en måte virksomt, men du drar jo med deg skylden” (Informant B).

Det som informantene sier om at barn ofte tar på seg ansvar og skyld, stemmer overens med teori som sier at barn som blir traumatisert av sine nærmeste omsorgspersoner utvikler et utrygt tilknytningsmønster og et negativt og konfliktfyllt bilde av seg selv. Barn som blir mishandlet av foreldrene lærer at følelsene deres ikke er verdt noe og at de ikke strekker til. Det er ingen som forklarer volden til barna, og for å fjerne utryggheten og skape en viss grad av kontroll, lager barna mening ut av situasjonen ved å ta på seg skylden (Blindheim, 2011).

Tre av informantene tror det er vanlig at mange barn bruker dissosiasjon som et forsvar. *“Å slutte å føle, eller gi andre skylden kan hjelpe noen barn, for da blir det ikke en del av barnets selvbilde”* (Informant E).

Det som informantene snakker om her, er i tråd med teori som sier at barn som utsettes for traumer og situasjoner de ikke er i stand til å mestre, utvikler en dissosiativ struktur i personligheten sin. Dette innebærer et tap av indre sammenheng, og gjør at barnet stenger av for omverdenen for å gjøre seg usårlig. Barns selvbilde blir påvirket av hvordan foreldrene oppfatter barnet. Når en stenger av for følelser eller skaper mening ut av volden med å finne en plass å legge skylden, så beskytter barnet selvbildet sitt (Dahl & Dalsegg, 2009, Hart & Schwartz, 2009).

Tre av informantene var opptatt av at noen barn overtar den aggressive atferden. *“De er ofte glad i foreldrene sine, de er glad i pappa selv om han ikke alltid er så grei. Og for noen barn vil det å overta fars måte å være på forsvare at det er riktig”* (Informant C).

Teori som handler om barn som utagerer på grunn av mishandling, er mest opptatt av årsakene sosial læring og undertrykte emosjoner som må få utløp. Men som Gewirtz & Edleson (2004) påpeker, så er fenomenet familievold ekstra vanskelig for de involverte fordi de har et nært forhold til hverandre. Barn er som regel lojale og glade i foreldrene sine til tross for at de utøver vold mot dem, så det er ikke utenkelig at noen vil forsvare foreldrenes vold for å unngå å stille dem i dårlig lys, slik denne informanten mener.

En av informantene var mest opptatt av at mange barn skjuler og benekter volden, for å beskytte seg og familien.

“Dette er jo ikke det første barn vil fortelle ute. Altså, de fleste vet jo at dette ikke er bra, det er jo skam” (Informant D).

Det som informanten tar opp her stemmer med teori som sier at fenomenet familievold forbindes med tabu og skam i Norge. Redd Barna har dette oppe som et tema og mener tabuet sannsynligvis er en av årsakene til at det tar lang tid før vold avdekkes og stoppes. Barn beskytter seg mot skammen, men ender opp med å gjøre skadene større ettersom tiden går (www.reddbarna.no).

To av informantene nevnte ikke aggresjon og fikk derfor et oppfølgingsspørsmål om de trodde det var mulig at barn som har opplevd vold bruker aggresjon som en mulig forsvarsmekanisme. Informantene var enige om at det i aller høyeste grad er mulig.

“Det handler i ytterste forstand ikke bare om at de kopierer og lærer, men det at de ikke lærer seg å håndtere naturlig aggresjon” (Informant E).

“Det kan arte seg ut i barnehage og skole, mot andre barn. det kan arte seg ut i ungdomstiden og samfunnet, og senere relasjoner, mot partnere og egne barn” (Informant B).

Informantene var opptatt av at aggresjonen kan skyldes sosial læring. Dette samsvarer med teorien til Berkowitz (1993), som mener at barn som har foreldre som utøver vold, lærer å bruke aggresjon som et middel for å oppnå noe. Informantene mente også at aggresjonen kan skyldes undertrykte følelser hos barn som må få utløp, og at aggresjonen kan bli en del av barnas væremåte som følger dem opp i voksen alder. Dette kan knyttes til Dahl & Dalsegg (2009), sin teori som sier at det oppstår sterke følelser og frustrasjon hos et barn som mishandles, som barnet ikke har lært seg å håndtere. Disse følelsene forsvinner ikke av seg selv, men bygger seg opp til et enormt sinne som til slutt får utløp i aggressiv atferd.

Ingen av informantene nevnte at aggresjon hos voldsutsatte barn kan være en forsvarsmekanisme som grunner i at de mangler tillit og trygghet til seg selv og omgivelsene sine. Ifølge Bunkholdt (2000), gjør denne følelsen av utrygghet at barna er mer opptatt av fiendtlig stimuli i omgivelsene sine enn andre barn. De er i konstant beredskap for å fange opp mulig fare, og feiltolker ofte signaler som negative.

4.5.Forskningstema 4. Barnehagens rolle

Det fjerde forskningstemaet inneholdt spørsmål om hva pedagoger i barnehagen bør gjøre når de mistenker at et barn opplever omsorgssvikt, på hvilken måte barnehagen kan hjelpe disse barna og om informantene tror barnehager trenger mer kompetanse om konsekvenser av vold.

Når det gjelder teori om barnehagens oppgave når de mistenker at et barn mishandles finnes det klare retningslinjer. Ifølge norske lover er barnehagen pliktet til å ha kompetanse til å

kunne identifisere voldsutsatte barn, og de er pliktet til å melde fra til barnevernet (Bunkholdt, 2000). Til tross for at flere av informantene påpekte at de ikke hadde mye bakgrunnskunnskap om barnehage, så nevnte alle disse to punktene. I tillegg påpekte informantene at det er viktig at en har nok kompetanse til å identifisere og melde fra, at en står flere sammen om en bekymring og at en bør kartlegge bekymringsfull atferd og involvere foreldrene.

Den ene informanten nevnte to viktige ting barnehagen bør gjøre når en mistanke oppstår; *“Den ene er å observere, se, notere og registrere hva som er grunnlaget for denne bekymringen. Det andre er sammen med leder å bringe bekymringen inn til barnevernet”* (Informant B).

Dette påpeker også Bunkholdt (2010), når hun skriver at en aldri skal gå alene med en uro men gå til leder og drøfte hva som er grunnlaget for bekymringen, siden det er lederen sin oppgave å ta bekymringen videre til barnevernet. Lilleberg & Rieber-Mohn (2010), er i likhet med informanten opptatt av at en bør gjennomføre systematiske observasjoner og ha samtaler med barnet der en gir barnet mulighet til å fortelle om ting som er vanskelig, uten at det skal føle seg presset eller får ord putt i munnen, fordi det blir enklere å fremstille bekymringen til barnevernet når en har noe konkret å vise til.

To av informantene mente det er viktig at en øker kompetansen til de ansatte i barnehagen, og har klare rutiner på hva en skal gjøre når et barn viser bekymringsfull atferd.

“Det viktigste pedagoger i barnehagen kan gjøre tror jeg, det er å ha det oppe som et tema. Lære seg en del ting og øke kompetansen på dette feltet. Og også det å øke sitt eget mot til det å ha denne type samtaler med barn og med voksne” (Informant C).

Ifølge Barnehageloven har barnehagen opplysningsplikt til barnevernstjenesten, og må derfor være oppmerksom på forhold som kan føre til tiltak fra barnevernet. Det betyr at barnehagen har et ansvar med å holde de ansatte faglig oppdatert og rustet til å identifisere voldsutsatte barn (Bunkholdt, 2000).

Tre av informantene mente det er viktig å ta opp bekymringer med de foreldrene det gjelder. *“Mange av disse foreldrene er også ganske fortvilte hvis de tyr til denne type atferd. Det er ikke det at en skal ta foreldrene, en skal først og fremst hjelpe familien”* (Informant C).

Det teorien sier om foreldre involvering er at en bekymringsmelding aldri skal komme overaskende på foreldre. Det er likevel et unntak dersom mistanken dreier seg om grov vold eller omsorgssvikt, hvor en skal gå til barnevernet eller politiet først, for å beskytte barnet på best mulig måte (Lilleberg & Rieber-Mohn, 2010).

Ifølge teori kan barnehagen hjelpe voldsutsatte barn ved å stoppe vold, forebygge vold, skape trygghet, bygge opp tillit og relasjoner og trene opp sosial kompetanse (www.barneombudet.no, Bunkholdt, 2000, Pianta, 1999, Ogden 2009).

Informantene hadde flere forslag til hvordan barnehagen kan hjelpe disse barna. De var opptatt av at barnehagen skal være trygg og god, gi barna verktøy til å uttrykke seg, trene opp sosial kompetanse og skape gode relasjoner.

To av informantene mente det er viktig å gjøre barnehagen til et trygt og godt sted for barnet, og at en ikke bare fokusere på barnets utagering men også ser de gode sidene.

“Det som barn trenger når livet er utrygt er at i hvert fall barnehagen er trygg da. Det dreier seg om å bli sett, få litt ekstra omsorg og tid, og ikke minst at barnet trenger mer feedback på at de er gode, snille, flinke og sånne ting. Barn trenger at barnehagen forstår” (Informant B).

I likhet med informantene mener Nordahl, Sørli, Manger & Tveit (2005), at voldsutsatte barn er mer sårbare enn andre barn og har et større behov for forutsigbarhet, trygghet, omsorg og følelsesmessig bearbeiding. Barna trenger mange bekræftelser fordi de har vansker med å stole på andre, og trenger forståelse for at den aggressive atferden grunner i traumatiske opplevelser.

Tre av informantene mente det er viktig å gi barna ord og verktøy til å uttrykke seg.

“For dem som har utviklet vansker, som trenger noe mer, så tenker jeg at den type barn trenger hjelp til å regulere sine følelser og hjelp til å vise prososial atferd overfor andre barn” (Informant A).

Det informantene setter fokus på her kan knyttes til Ogden (2009), som skriver at barn som blir utsatt for vold utvikler en aggressiv atferd først og fremst fordi de mangler indre standarder som forteller dem hvordan de skal oppføre seg sosialt. For at dette barnet skal

kunne fungere godt i samfunnet må det derfor trene opp den sosiale kompetansen ved å øve på empati, samarbeid, selvhevdelse, selvkontroll og det å ta ansvar.

En av informantene hadde mest fokus på at voldsutsatte barn har behov for å skape gode og trygge relasjoner til en eller flere voksne i barnehagen.

“Jeg tror at for alle disse barna som har det vanskelig hjemme så er relasjoner til andre trygge voksne utrolig viktig” (Informant C).

Det finnes mye teori som støtter det informanten sier om hvor viktig relasjonsbygging er for å sikre en god utvikling hos barn. Voldsutsatte barn trenger mye omsorg og kjærighet, og har behov for å oppleve positive relasjoner for å kunne skape tillit til andre mennesker. Dersom en voksen i barnehagen lykkes med å skape en god relasjon til barnet vil det påvirke barnets videre utvikling på en positiv måte, både sosialt, emosjonelt og atferdsmessig (Ogden, 2009, Pianta, 1999).

På spørsmål om informantene trodde barnehagen trenger mer kompetanse om konsekvenser av vold var alle enige om at vi alle trenger mer kompetanse på dette området. Men det viktigste mente de var å øke kompetansen på det å våge tro på det som en ser, og våge å melde fra til barnevernet. Teorien legger vekt på at det er avgjørende at barnehagen har nok kompetanse til å identifisere voldsutsatte barn for å stoppe volden og ivareta barns utvikling og helse (Nordahl, Sørli, Manger & Tveit, 2005). Det er et interessant og viktig poeng at samtlige av informantene snudde fokuset litt og sa at siden alt for få bekymringer blir meldt til barnevernet, så er den viktigste kompetansehevingen i barnehagen at de øker kompetansen og motet til å melde fra.

“Jeg tror de fleste vet at familievold er fryktelig alvorlig for barn. det man trenger kompetanse på er det å tørre å gjøre noe med det” (Informant A).

“det trengs jo også en eller annen form for å jobbe med selvtilliten til barnehageansatte som går på å tørre å ta sine bekymringer på alvor, kompetanse på hva de skal gjøre i de situasjonene hvor de blir usikre og utrygge” (Informant B).

“En ting er liksom å oppdage, men det er noe helt annet å forholde seg til det. en må vite hvordan en skal forholde seg til barn som er vanskelige, og hvordan en skal forholde seg til foreldrene” (Informant E).

To av informantene kom med forslag som kan hjelpe barnehagen i arbeidet med voldsutsatte barn;

“En må øve seg på den type samtaler sammen med kollegaer, spille rollespill, begynne å snakke om disse temaene” (Informant C).

“Det hadde kanskje vært greit om barnehagen hadde en person i staben som hadde utdanning om dette og som kunne kobles til ved mistanke, slik at de tok seg av dette barnet og oppfølging av foreldrene” (Informant E).

4.6. Spørsmål om erfaringer og tanker rundt temaet

Når informantene fikk muligheten til å komme med andre tanker og erfaringer rundt temaet valgte de å snakke om ulike temaer, som hvor viktig det er å følge med på barn som har medfødte vansker, kompetanse i barnehagen, kurs til foreldre i barnehagen, rådgivning og veiledning til foreldre og vold som utopi.

Informant A brukte anledningen til å uttrykke hvor viktig det er å følge ekstra nøye med på barn som har medfødte vansker i utgangspunktet, fordi de er mer sårbare fra begynnelsen av og har en høyere risiko for å bli utsatt for vold.

“Det er vanskeligere for foreldre å håndtere barn med medfødte vansker selvfølgelig, og da øker sjansen for at disse barna blir utsatt for aggresjon, fordi de er vanskeligere å håndtere for foreldrene og blir mer stressende, og det er vanskeligere for foreldrene å forstå og tolke barna sine signaler osv. Barn med funksjonshemninger er en egen risikogruppe” (Informant A).

Informant B valgte å fokusere på hvor viktig barnehagen er for å skape trygge rammer rundt barn, og hvor fantastisk det er at noen barn ser ut til å klare seg fint senere i livet til tross for at

de har levd med vold i hjemmet. Videre snakke informanten om hvor viktig det er at ansatte i barnehagen har nok kompetanse til å se barn som viser tegn til bekymring. Mange barn som viser aggressiv atferd blir stemplet som slemme barn i stedet for å bli sett på som et barn som har det vondt. Det er avgjørende at disse barna blir sett, fordi prognosen er svært dårlig dersom de ikke får den hjelpen de trenger.

“De jeg møter senere, gjerne gutter som har vokst opp med vold og har fått symptomer som er veldig på aggresjon og utagering, på det å slå i barnehagen da. Jeg ser mange ganger at noen av dem dessverre blir sett på som slemme barn da, og at ikke alle barnehageansatte klarer å forstå at når du har et veldig aggressivt barn som kanskje ikke hører på eller lar seg korrigere av de voksne så er det først og fremst et tegn på et barn som ikke har det godt. Jeg ivrer for at disse aggressive barna blir sett” (Informant B).

Informant C valgte å understreke det vi snakket om tidligere i intervjuet om hvor viktig barnehagen er for å oppdage barn og familier som har behov for hjelp, fordi de møter og blir kjent med både barn og foreldre. Det er viktig å følge med på barnet og samspillet mellom barnet og foreldrene, og ta intuisjoner på alvor når en mistenker at noe er galt. Informanten foreslo videre at barnehager kan brukes til å kurse foreldre om konsekvenser av vold.

“Nå er det jo ofte slik i barnehage og skole at de foreldrene som burde vært der ikke alltid kommer, men det kan jo hende de kommer. Og da er det noe med det å få til å si noe om det at alle foreldre kan streve og gå over grensen, og når en kjenner at en gjør det for mye så er det kjempeviktig at en ber om hjelp! At det ikke trenger å være et nederlag, men tvert imot å ta ansvar som foreldre” (Informant C).

Informant D satte fokus på hvor viktig det er å veilede foreldre og informere om at barn tar skade av å være vitne til konflikter eller vold.

“Det å faktisk kunne snakke med folk i en rådgivningssituasjon, om hvordan en kan snakke sammen som par eller voksne når barn er til stede, og at det kan virke veldig truende på barnet når foreldre hyler og skriker og har høylydte diskusjoner og slår i bordet. Det kan også være ganske ille å være en annen plass i huset og høre at det diskuteres mye i stuen eller på kjøkkenet, fordi en lager seg da fantasier om hva som skjer. Det du hører fester seg på en

annen måte, og det er ganske skremmende når du ikke er tilstede og ser hva som skjer”
(Informant D).

Videre påpeker informanten hvor viktig det er å lytte til de barna som kommer med urovekkende historier. En må tørre å snakke med barn og ta det de sier på alvor. Stavanger kommune har et konsultasjonsteam som barnehagepersonale kan bruke til å spørre om ting de er usikre på og få råd om.

Informant E synes det er urovekkende at det er en utopi blant folk, at det med vold skjer alle andre enn seg selv. Mange av de som har opplevd vold sitter også med en tanke om at det ikke er vold de har opplevd. Det er viktig å få frem hvor vanlig det er med vold, hvor stor skade det gjør, og hvor mange sperrer folk har. Den største utfordringen er ikke nødvendigvis kompetanseheving i barnehagen, men det å hjelpe folk til å kunne forholde seg til at vold skjer.

“Det står minst like mye i veien for at folk ser fordi det da kommer opp så mye som folk ikke har lyst å se” (Informant E).

5. Konklusjon

Problemstillingen i denne oppgaven er; *“Hvilken betydning har opplevd familievold for barns egen utagering, og hvordan bør barnehagepersonale forholde seg til voldsutsatte barn?”*

Det som kom frem i intervjuene om identifisering, var at den største indikatoren på at et barn mishandles, er at barnet brått endrer væremåte. Alle informantene sa at voldsutsatte barn viser tegn på å være emosjonelt ustabile, har relasjonelle vansker og lavere sosial kompetanse. To av informantene nevnte i tillegg aldersregresjon. Dette er bekymringsfull atferd som også teori og forskning mener kjennetegner voldsutsatte barn (Lilleberg & Rieber-Mohn, 2010).

Informantene sa at en avgjørende faktor for å identifisere voldsutsatte barn, er at de ansatte i barnehagen kjenner til og er åpne for å se faresignaler. I likhet med Nordenstam, Borge, Ihle & Johansson (2002), mente informantene at en bør følge med på barn som stadig kommer i barnehagen med merker og sår som de ikke har gode forklaringer på, har sosiale vansker, utagerer, henger etter i utviklingen, er engstelige og triste eller har et anstrengt forhold til foreldrene. Ingen av informantene nevnte unormal seksualisert atferd som et faresignal. Det er svært viktig at barnehagen også har fokus og kunnskap om seksuelle overgrep, fordi dette er en av de groveste formene for vold, og små barn viser ofte signaler om dette i atferd, lek og tegning (Bunkholdt, 2000).

Det viktigste med å identifisere voldsutsatte barn er i følge informantene å få stoppet volden og ivareta barnas utvikling og helse. Dette er i tråd med teori og forskning som sier at små barn tar størst skade, og risikerer alvorlige konsekvenser som følger dem resten av livet (Heltne & Steinsvåg, 2011). På grunn av dette er det viktig at vold blir avdekket og stoppet tidligst mulig.

Når informantene fikk spørsmål knyttet til mulige konsekvenser av vold, var de opptatt av at barn kan dø eller få traumereaksjoner, tilknytningsvansker, atferdsvansker, emosjonelle vansker og utviklingsvansker, som kan følge dem resten av livet. Forskning og teori forklarer konsekvensene med at barn som mangler beskyttelse fordi foreldrene er de som utgjør trusselen, lærer seg at de psykologisk sett er alene. De vil oppleve at stress-respons-systemet

overaktiveres, og at de overveldes av emosjoner. Barna får tillitsproblemer når tilknytningen til foreldrene er dårlig, og det påvirker hjernens utvikling, læring av selvregulering, sosial atferd og dannelsen av forventninger og forståelse av seg selv og andre negativt (Killén, 1991).

Når informantene fikk spørsmål om hvilke forsvarsmekanismer voldsutsatte barn bruker, sa de at de vanligste måtene barn forsvarer seg på er ved å dissosiere, ta på seg skyld og ansvar, utagere, bli overfølsom mot mulig fare, forsvare, benekte eller skjule volden. Hart & Schwartz (2009), støtter opp om dette og skriver at mennesker som havner i truende situasjoner normalt sett reagerer med reaksjonene kamp, flykt eller frys. Små barn kan verken kjempe eller flykte, og for mange blir den eneste måten å overleve volden å skru av følelsene. Det kan se ut til at barnet ikke reagerer, men sannheten er at panikkfølelsen er for ekstrem til å takles, og får barnet til å koble ut. Barn er ikke ferdig utviklet emosjonelt, kognitivt og sosialt, og er derfor langt mer sårbare i situasjoner de ikke er i stand til å mestre. Dette kan føre til at barnet utvikler en dissosiativ struktur i personligheten sin som innebærer et tap av indre sammenheng, som igjen kan føre til at barnet utvikler en personlighet som stenger av for omverdenen for å gjøre seg usårlike.

En av informantene mente at barn som drømmer seg bort, gjemmer seg eller tar på seg skylden, hjelper seg selv på best mulig måte, men at dette også er veldig skadelig for dem. Hart & Schwartz (2009), sier at slike forsvarsmekanismer utgjør en helserisiko for barna. Følelsene kan ikke stenges inne for alltid, og forsvinner ikke fordi en overser dem. Selv om barna projiserer de vonde følelsene, tankene og impulsene inn i en fantasiverden, der fantasien kan ta seg av den traumatiske hendelsen, så vil følelsene ofte komme frem i en annen del av barnet, i en sterk og lite regulert tilstand.

Informantene påpekte at de hadde liten erfaring med barnehage. Det så likevel ut som de hadde god kunnskap om hvilke behov voldsutsatte barn har, og at dette hjalp dem med å svare på spørsmålene om barnehagens rolle. Alle informantene mente at den beste måten barnehagen kan hjelpe voldsutsatte barn på, er å avdekke volden og gi bekymringsmelding videre til barnevernet, fordi barna får lite utbytte av at det settes i gang tiltak i barnehagen dersom volden hjemme fortsetter. I følge norske lover har barnehageansatte en plikt i å være

årvåkne, slik at en tidligst mulig kan avdekke barn som utsettes for vold, og en har plikt til å gripe inn og involvere barnevernet. Det betyr at barnehagen har et ansvar med å gi de ansatte den kompetansen de trenger for å se ulike faresignaler, og ta signalene på alvor og melde fra om mistanker, selv om en ikke har bevis eller kan si helt sikkert hva som skjer hjemme hos barnet (Bunkholdt, 2000).

En av informantene påpekte at det kan være vanskelig å oppdage vold, fordi familievold er et tabu i dagens samfunn. Noen barn skammer seg over det som skjer hjemme og bruker mye energi på å skjule det for omverdenen, mens andre barn er for små til å forstå at det som skjer er unormalt og galt, og har kanskje ikke et ordforråd til å fortelle om det til noen. Ifølge Lilleberg & Rieber-Mohn (2010), er det også mange barn som er for små til å kunne fortelle historiene sine eller uvitende om at volden de utsettes for er ulovlig. Dette gjør det ekstra viktig at barnehagen har god kompetanse om faresignaler, slik at de merker det på barnet når noe er galt.

Informantene mente at barnehagen må få økt kompetanse når det gjelder å melde fra om bekymringer. De ansatte må bli tøffere til å orke å høre på barnas historier, selv om det skaper ubehag. En må våge å stole på magefølelsen når den sier at noe er galt, og en må våge å melde fra til barnevernet. Når det er såpass store konsekvenser på spill er det bedre å ta feil enn å ta sjansen på at et barn får varige skader. Barneombudet skriver at det er mange barn som sender ut tegn eller sjekker om den voksne er til å stole på før de forteller om det som skjer hjemme. Det er også mange som forteller historiene sine og blir avvist (www.barneombudet.no).

Flere av informantene tror at barnehagen kan hjelpe voldsutsatte barn ved å være et trygt og godt sted for dem. Barna har behov for voksne i barnehagen som støtter dem og gir dem verktøy til å sette ord på det de har opplevd, og hjelp til å uttrykke seg gjennom lek, spill, samtaler, tegninger og lignende. De trenger å lære at vold ikke er akseptabelt, at det finnes alternativ til vold, og hjelp til å komme ut av destruktive måter å mestre volden på. Pianta (1999), mener relasjonsbygging er sentralt når en skal skape rom for god utvikling, sosial kompetanse og skape trygghet hos barn. Det er viktig at barna har en trygg voksen som stiller opp, viser tillit, hører på barnet og viser forståelse for at barnets aggresjon er en reaksjon på at barnet ikke har det bra, og trenger omsorg. De voksne må fremstå som gode rollemodeller og møte barnet med mange bekræftelser på at det har gode egenskaper, og ha rutiner og grensesetting som viser og forklarer hvilken atferd som er akseptabel og ikke. Ertesvåg

(2003), presiserer i likhet med informantene at barn må få verktøy til å sette ord på følelser og finne alternative måter å reagere på enn gjennom aggresjon. De voksne bør øve på perspektivtaking og empati med barna, slik at de kan fungere bedre sammen med de andre barna og lære at de kan ta kontroll over de overveldende følelsene.

To av informantene kom med forslag på tiltak som kan hjelpe barnehagen i arbeidet med voldsutsatte barn. Det ene var å ansette noen i staben med kompetanse på feltet, som kan kobles til ved mistanke og ta seg av oppfølging av barnet og foreldrene. Det andre var å øke kompetansen til de ansatte ved å ha dette temaet oppe, og la dem øve seg på samtaler med rollespill og lignende. I tillegg til dette tror jeg det kan være lurt å ha rutiner på håndtering av voldsutsatte barn, og en liste med kjennetegn på voldsutsatte barn hengende på plakater i barnehagen, som en påminnelse og hjelp til de ansatte.

Resultatene fra intervjuene gjør det mulig for meg å konkludere med at familievold har stor betydning for barns utagering, og øker sjansen for at barna utvikler aggressive væremåter, selv om dette ikke gjelder alle. Både informantene og teori nevner faktorer som sosial læring og manglende egenskaper til å regulere følelser, som årsaker til at barna utagerer. Når det gjelder barnehagens rolle, kommer det frem i oppgaven at den kan ha en avgjørende rolle som kan endre voldsutsatte barns liv i en positiv retning. Barnehagen kan avdekke og stoppe vold, vise barna at relasjoner kan være gode og trygge, bygge opp selvbildet og gi dem verktøy til å uttrykke seg og finne alternativ til vold.

Denne oppgaven peker på hvor viktig det er å identifisere voldsutsatte barn, fordi det har alvorlige konsekvenser for barns helse dersom ingen griper inn og volden fortsetter. Det er derfor viktig at en øker fokuset og kompetansen til barnehager, og for så vidt alle andre som møter barn, slik at flere ser hvor viktig det er at en griper inn og det blir mindre vegring mot å melde fra til barnevernet.

5.1. Videre forskning

Når det gjelder videre forskning innen denne studiens tema mener jeg det er viktig å foreta større omfangsundersøkelser siden det kom frem gjennom studien at det finnes få av dem i Norge.

Det bør forskes mer på mulige konsekvenser barn får av vold, fordi det finnes lite forskning om vold mot barn, og spesielt lite om barn i barnehagealder. Dette er kritisk fordi de undersøkelsene som er gjort tyder på at det er barn under 5 år som utsettes for mest vold, og det er de som tar størst skade. Dersom det blir større fokus på hvor stor skade små barn får av vold, kan det tenkes at noen foreldre får mer sperrer mot å ty til vold, samtidig som at det sosiale nettverket rundt barnet får mindre vegring mot å melde fra til barnevernet, for å ivareta barnas helse og utvikling.

Ut ifra den informasjonen jeg fikk fra informantene kan det være interessant å forske på barnehagens rolle til voldsutsatte barn. En kan undersøke hvilke rutiner barnehager har, hvor bevisste de er på tegn til bekymring og hvilken kompetanse de har om temaet.

En av informantene valgte å sette fokus på at barn som har medfødte vansker er en egen risiko gruppe for vold. Jeg tror det er viktig å forske mer på denne gruppen for å finne ut av årsak, omfang og tiltak.

En annen ting som kan være interessant å forske på er om det finnes en utopi i samfunnet, om at vold skjer alle andre. Dette kan være en sperre som hindrer folk i å være åpne for å se det som skjer hos naboen, og er svært kritisk for de barna som ikke blir oppdaget og får hjelp.

6. Referanser

Teoridel

Aronson, E. (2007). *The Social Animal*. 10 utgave. New York: Worth Publishers

Bengtson, M., Steinsvåg, P. Ø., & Terland, H. (2004). *Ungdom bak volden: forståelse og behandling av ungdom med volds-og aggresjonsproblem*. Oslo: Universitetsforlaget

Berkowitz, L., (1993). *Aggression. Its Causes, Consequences, and Control*. New York: McGraw-Hill Companies

Bjelland, A., (1998). *Perspektiver på barn og unges vold*. Oslo: ATV-forlag

Bjørkly, S., (2001). *Aggresjonens psykologi. Psykologiske perspektiver på aggresjon*. Oslo: Universitetsforlaget.

Blindheim, A-R., (2011) Hvordan traumatisering påvirker hjernen. I Heltne, U., & Steinsvåg, P.Ø., (2011). *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp*. Oslo: Universitetsforlag

Bowlby, J., (1996). *At knytte og bryde nære bånd*. Danmark: N. Christensen Grafik ApS

Bunkholdt, V., (2000). *Utviklingspsykologi*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget

Dahl, A.A., & Dalsegg, A., (2009). *Sjarmør og Tyrann. Et innsyn i psykopatenes og offrenes verden*. Oslo: Aschehoug & Co.

Dodge, K., (1991). The structure and function of reactive and proactive aggression. I Pepler, D. & Kenneth, R. (Eds) *Childhood aggression*. Lawrence Erlbaum publishers.

Ertesvåg, S.K., (2003). Trening av sosial kompetanse: Trening for alle elever eller for elever med vanskar i slik kompetanse. *Norsk pedagogisk tidsskrift* 5-6. 282-296. (Nivå 1)

Gewirtz, A., & Edleson, J.E., (2004). Young Childrens Exposure to Adult Domestic Violence: Toward a Developmental Risk and Resilience Framework for Research and Intervention. Paper #6 in the Series *Early Childhood, Domestic Violence, and Poverty: Helping Young Children and Their Families*. Iowa: The University of Iowa.

Hart, S., og Schwartz, R., (2009). *Fra interaksjon til relasjon*. Oslo: Gyldendal Akademiske

Heltne, U., & Steinsvåg, P.Ø., (2011). *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp*. Oslo: Universitetsforlag

Huth-Bocks, A.C., Levendosky, A.A., & Semel, M.A.(2001). The Direct and Indirect Effects of Domestic Violence on Young Children's Intellectual Functioning. *Journal of Family Violence*, 16, 269-290.

Isdal, P. (2002). *Meningen med volden*. Oslo: Kommuneforlaget AS.

Killén, K. (1991). *Sveket. Omsorgssvikt er alles ansvar*. Oslo: Kommuneforlaget.

Lilleberg, E., & Rieber-Mohn, T., (2010). *Når barns atferd gjør deg bekymret*. Oslo: Pedlex

Lov om barnehager (Barnehageloven). Lov av 17. juni 2005 nr. 64, med endringer, sist ved lov av 18. juni 2010 nr 26

Lov om barn og foreldre (Barnelova). Lov av 8. April 1981 nr. 7, med endringer, sist ved lover av 9. april 2010 nr. 13

Nordahl, T., Sørli, M-A., Manger, T., & Tveit, A., (2005). *Atferdsproblemer blant barn og unge*. Oslo: Fagbokforlaget

Nordenstam, C., Borgen, G., Ihle, M., & Johansson, M., (2002). *Seksuelle overgrep mot barn – utvalgte temaer*. Oslo: Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn

Ogden, T., (2009). *Sosial kompetanse og problematferd i skolen*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Olweus, D., (1992). *Mobbing i skolen – Hva vi vet og hva vi kan gjøre*. Oslo: Universitetsforlaget

Perry, B. D., (2001). The neurodevelopmental impact of violence in childhood. In D. Schetky & E. P. Benedek (Eds.), *Textbook of child and adolescent forensic psychiatry*. Washington D.C.: American Psychiatric Press, Inc.

Perry, B. D., Pollard, R. A., Blakley, T. L., Baker, W. L., & Vigilante, D., (1995). Childhood Trauma, the Neurobiology of Adaptation, and “Use-dependent” Development of the Brain: How “States” Become “Traits”. *Infant Mental Health Journal*, 16, 271–291.

Pianta, R.C., (1999). *Enhancing Relationships Between Children and Teachers*, Washington D.C.: American Psychological Association.

Pianta, R. C., Hamre, B. & Stuhlman, M. (2003). Relationships between teachers and children. In W. M. Reynolds & G. E. Miller (Eds.), *Handbook of psychology: educational psychology*. New York: Wiley.

Roland, E. & Idsøe, T., (2001). *Agression and bullying. Aggressive Behavior*. Centre of Behaviour Research. Stavanger University, Sage Publication Ltd.

Røkenes, O.H., & Hansen, P.H., (2007). *Bære eller bryte, kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker*. Bergen: Fagbokforlaget

Smith, L., (2003). *Tilknytning og børns utvikling*. Denmark: Akademisk forlag

Smith, L., & Ulvund, S.E., (1999). *Spedbarnsalderen*. Oslo: Universitetsforlageg

Torsteinson, S., (2011). Små barn utsatt for familievold. Fokus på diagnoser, psykobiologi og tilknytningspsykologi. I Heltne, U., & Steinsvåg, P.Ø., (2011). *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp*. Oslo: Universitetsforlag

Vitaro, F., & Brendgen, M. (2005). Proactive and reactive aggression. In R. E. Tremblay, W. W. Hartup & J. Archer (Eds.), *Developmental origins of aggression*. New York: Guilford press.

Metodedel

Befring, E., (2002). *Forskningsmetode, etikk og statistikk*. Oslo: Det norske samlaget

Kvale, S., (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Ringdal, K., (2009). *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. 2.utg. Fagbokforlaget.

Ryen, A., (2002). *Det kvalitative intervjuet*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.

Silvermann, D., (2001). *What is Qualitative Research?* London: Sage

Thagaard, T., (2009). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget

Internett

Barneombudet www.barneombudet.no, lastet ned 16.1.2011

FNs konvensjon om barns rettigheter. (1991) <http://www.regjeringen.no>, Lastet ned 18.1.2011

Redd Barna. <http://www.reddbarna.no>, lastet ned 17.1.2011

St. melding nr 16. (2006-2007) ...og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring. Lastet ned 15.1.2011 fra <http://www.regjeringen.no>, lastet ned 21.1.2011

Mossige, S. & Stefansen, K., (1997) *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. NOVA rapport 20/2007, lastet ned 4.2.2011 fra <http://www.nova.no>

NOU (2009:8) Kompetanseutvikling i barnevernet. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet: www.regjeringen.no. Lastet ned 23.1.2011 fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2009/nou-2009-08/5/3/2.html?id=558050>

Ella Idsøe
Senter for atferdsforskning
Universitetet i Stavanger
Rektor N. Pedersensgt. 39
4036 STAVANGER

Vår dato: 14.01.2011

Vår ref: 25883 / 3 / MAB

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 31.12.2010. Meldingen gjelder prosjektet:

25883
Behandlingsansvarlig
Daglig ansvarlig
Student

Betydningen opplevd familievold har for barns egen utagering og barnehagens rolle
Universitetet i Stavanger, ved institusjonens øverste leder
Ella Idsøe
Lene Torgersen

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i melde skjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 27.05.2011, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Marte Bertelsen

Kontaktperson: Marte Bertelsen tlf: 55 58 29 53
Vedlegg: Prosjektvurdering
✓ Kopi: Lene Torgersen, Diamantveien 1, 4321 SANDNES

Avdelingskontor / District Office:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7401 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kjate.pearl@ntnu.no
TRONDHØI: NSD, SIF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 66 61 16. nsd@uio.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 25883

Formålet med prosjektet er å finne mer ut om barn som utvikler problematferd i form av utagering og aggresjon på grunn av opplevd familievold.

Utvalget består av eksperter fra senteret Alternativ til Vold. Til sammen ca. 5 personer.

Det gis skriftlig informasjon og innhentes skriftlig samtykke.

Revidert informasjonsskriv, mottatt av ombudet 13.01.2011, finnes tilfredsstillende.

Det vil ikke bli snakket om 3. person (konkrete barn/hendelser) under intervjuene.

Ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdige masteroppgaven.

Prosjektslutt er 27.05.2011. Ved prosjektslutt skal lydopptak slettes og datamaterialet anonymiseres. Med anonymisering menes at direkte personidentifiserende opplysninger som navn slettes, og at indirekte personidentifiserende opplysninger som alder, kjønn, stillingstittel, ansiennitet og bosted, endres eller slettes.

Informasjon til informantene

Jeg skal gjennomføre en studie av voldsutsatte barn som en del av mastergraden min i spesialpedagogikk ved Senteret for Atferdsforskning, universitetet i Stavanger. Under prosjektet blir jeg veiledet av Ella Idsøe, Phd, som er ansatt ved senteret for atferdsforskning.

Jeg ønsker å gjennomføre intervjuer til prosjektet i løpet av februar, 2011, for å få mer informasjon om voldsutsatte barn. Nøyaktig tid og sted for intervju kan avtales etter hva som passer for deg som informant.

Forskning har vist at barn som utsettes for vold i hjemmet risikerer å utvikle problematferd i tidlig alder. Jeg skal gjennomføre en studie for å undersøke betydningen av opplevd familievold for barnets egen utagering og problematferd, og hvilken rolle pedagoger i barnehager har i slike situasjoner. Som informant blir din rolle å gi meg informasjon gjennom et samtaleintervju som blir gjennomført med en og en informant om gangen. Hvert intervju vil vare ca. 1 time og vil handle om din kunnskap om barn som har opplevd vold i hjemmet. Intervjuene vil være anonymiserte og ikke inneholde personlige opplysninger om deg. Det vil ikke bli stilt sensitive spørsmål som handler om deg personlig eller om noen du har behandlet. Intervjuene vil bli tatt opp på lydbånd som lagres på en datamaskin og som deretter vil bli transkribert ordrett. Lydbåndet og de transkriberte intervjuene vil bli oppbevart på en forsvarlig måte på en låst datamaskin, slik at det kun er veileder Ella Idsøe, og jeg som har tilgang til denne informasjonen. Når prosjektet avsluttes 20. mai vil informasjonen fra utskriftene bli makulert. Du vil være anonym i den ferdige oppgaven ved å bli gitt et fiktivt navn, og det vil ikke opplyses om hvor du jobber.

Ved å signere dette informasjonsskrivet gir du ditt samtykke til å delta i studiens undersøkelse. Du godkjenner samtidig at jeg, på en forsvarlig måte, kan bruke informasjonen du gir meg.

Som informant har du til enhver tid rett til å trekke deg fra studien uten å måtte oppgi årsak.

Med vennlig hilsen student

Lene Torgersen

Tlf: 452 51 902

E-post: lene_t1984@hotmail.com

Dato og underskrift:

Intervjuguide

1. Spørsmål om identifisering.

- a. Hvilke kjennetegn kan et voldsutsatt barn ha?
- b. Hvilke tegn bør barnehageansatte være obs på?
- c. Hvorfor er det viktig å identifisere barn som opplever eller har opplevd vold i familien?

2. Spørsmål om konsekvenser

- a. Hvilke kortsiktige konsekvenser tror du familievold kan føre til for barn?
- b. Hvilke langsiktige konsekvenser tror du familievold kan føre til for barn?

3. Spørsmål om aggresjon

- a. Hvilke forsvarsmekanismer tror du voldsutsatte barn bruker?
-Aggresjon, -tilknytning, -traume.

(b) Dersom aggresjon ikke nevnes; Er det mulig at barn som opplever vold blir aggressive selv?

4. Spørsmål om barnehagens rolle

- a. Hva mener du pedagoger i barnehagen bør gjøre dersom de mistenker at et barn opplever vold i hjemmet?
- b. På hvilken måte kan barnehagen hjelpe disse barna?
-Via relasjoner
-Via aktiviteter
-Andre ting
- c. Tror du barnehager trenger mer kompetanse om konsekvenser av vold?

5. Avslutning

- a. Har du andre tanker eller erfaringer rundt temaet som du ønsker å sette lys på?